

А. ЭГАМНАЗАРОВ

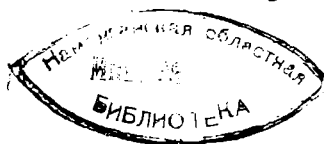
УСТОЗГА
ТАЪЗИМ

«УЗБЕКИСТОН»

ТОШКЕНТ

1980

320933

Э 10903—41
М351(04) 80 65—80—0302030800

© «УЗБЕКИСТОН» нашриёти, 1980 й.

Ҳунарни асрабон неткумдир, охир,
Олиб тупроққаму кетгумдир, охир!

Алишер Навоий

Икром ака оламдан ўтганида оиланинг бош фарзанди бўлган Усмон ўн тўрт яшар бола эди. Боқувчисидан айрилган тўрт жон тирикчилик йўлини ахтара бошлади. Онаси Усмонни йиғлаб-сиқтаб, ялиниб-ёлвориб Тошкентнинг Лангар маҳалласидаги уста Расулҳожига шогирдликка берди.

Ўтмишда уста номини олишдан қийини йўқ эди. Бунинг учун аввало шогирд ўзининг шу ҳунарга иқтидори борлигини кўрсатиши, энг муҳими, устозини рози қилиши керак эди. Ёш Усмон уста Расулҳожининг қўлида саккиз йил ишлади. Беш йилгача ҳафталик ҳақи ўн тийиндан ошмади. Ҳар пайшанба куни оқшом Расулҳожии шогирдининг қўлига ўн тийин берар, Усмон пулни ола бозорга шошиларди. Ўн тийинга ўнта-ўн иккита нон олиб, уйига борганида онаси, икки синглисининг қувончи оламга сигмасди. Ҳамма дам оладиган жума куни ҳам шогирдга тиним йўқ эди. Бу куни Усмон устасининг боғида ҳосилдан шохлари ларзон бўлган шафтоли, ўрикларни териб, қишга қоқи тайёрлар, тоқларни хомтоқ қиларди. Одатда шогирд фақат уста буюрган ишни қилиши керак эди. Устадан берухсат шогирд бирон ишга уринса ёки унинг асбобларига тегинса калтак ерди.

Олтинчи йилга ўтганда Усмоннинг ҳафталик иш ҳақи 50 тийинга, саккизинчи йилга ўтганда эса кундалик иш ҳақи бир сўмга чиқди. Бу пайтда у иморат ишидаги оддий чўпгарликдан тортиб, ғишт териш, сувоқ, ганч ўймакорлигигача мустақил бажара оладиган бўлганди. Устаси уни бойларнинг иморатларида кунига икки сўмданга ишлатиб, бир сўмини ўзига оларди.

Ниҳоят саккиз йил деганда Усмон устаси (эндиги ибора билан айтганда — мураббийси) Расулҳожидан фотиҳа олиб, уста номига эга бўлди. Унинг уста бўлганидан кейин биринчи қурган биноси Тошкентнинг Сақичмон маҳалласидаги Тўхта бойвачча қурдирган масжид бўлди.

Илгари ўзбекларда ҳунар отадан болага мерос бўлиб қолиши одат бўлган. Айниқса, бу меъморчиликда анъанага айланган. Шунинг учун ҳам уста Усмон тўнғич ўғли Маҳмудни эсини таниганидан ёнида олиб юриб, ўз касбини ўргата бошлади.

— Ўтмишда ёшлар ҳунар ўрганадиган мактаблар йўқ эди. Бунинг устига усталар кўплаб шогирдлар тарбиялашдан манфаатдор эмасдилар, — дейди Маҳмуд ака, — чунки юртда қурилиш кам эди. Бинокорлар бир-бирларидан иш қизганишар, сифатли, кўркам қилиб қуриш йўлларини сир сақлашга интилишарди. Айниқса ганч ўймакорлиги ишлари кам бўларди. Асосан бойларгина меҳмонхоналарига ганч ўймакорлиги билан пардоз бердиришарди. Революцияга қадар ҳунар отадан болага мерос бўлиб қолганлигининг асосий сабаблари мана шу.

Фақат Совет ҳокимияти давридагина халқ амалий санъатининг гуркираб ривожланиши учун қулай шароит юзага келди. 30-йилларнинг охирида уста Усмон Икромов Ўзбекистон ССР санъат музейига ишга таклиф қилинди. Бу ерда у ўғли билан бирга ганч ўймакорлиги намуналарини тамир қилди. Уруш йиллари

ота-бола ганчкорлар «ТошСовет» театри (ҳозирги Муқимий номли театр) ва Навоий номли театр бинолари қурилишида ишлашга таклиф қилиндилар. Бу ноёб бинолар қурилишида меҳнат қилиш ёш Маҳмуд учун дорилфунун вазифасини ўтади. Бу ерда у Уста Ширин Муродов, Тошпўлат Арслонқулов, Абдулла Болтаев каби республиканинг машҳур меъморлари билан бирга Бухоро, Хоразм, Тошкент, Фарғона залларига сайқал берди. Маҳмуд айниқса уста Ширин Муродовнинг санъатига ихлос қўйди. Йигирманчи асрнинг бу атоқли гул ганчкор устаси касбини ёшларга бажонидил ўргатишга тайёр бўлган сахий қалб эгаси эди. У Маҳмудга бухороча намоён — паннолар ижод қилиш, шарафа, новалар ишлаш йўлини эринмай ўргатди.

Утган асрнинг саксонинчи йилида Бухорода дунёга келган уста Ширин Навоий театри қурилишида ишлагунга қадар меъморчиликда катта тажриба ортирганди. Унинг бобокалони уста Умид ҳам замонасининг таниқли меъморларидан бўлиб, фарзандлари Фузаил ва Носирга ўз касбини ўргатди. Уста Носирнинг ўгли Мурод уста Шириннинг отаси эди. Уста Ширин ўн бир ёшидан отаси ёнида ишлади. Ўн тўрт яшарлигида отасидан айрилиб, амакиси Уста Ҳаёт хонадонига келди. Уста Ҳаёт Бухоронинг таниқли меъморларидан эди. Унинг қўлида уста Сафар, уста Адис, уста Раҳим, уста Акром сингари кўпгина шогирдлар таълим олди. Ёш Ширин амакиси қўлида 18 йил шогирд бўлиб, қурилиш, чизмакашлик, гирих (геометрик) нақшлар чизиш назариясини ўрганди. Шу билан бирга қурилишларда меҳнат қилди.

Ширин уста номини олгач, илк бор мустақил равишда Бухородаги Абдуқодир бойнинг уйини қурди ва сайқал берди. У ишлаган нафис нақшлар ёш устанинг катта истеъдодидан дарак берарди. Уста Шириннинг номи энг етук ёш меъморлар қаторида тилга олинадиган бўлди.

1911 йилда Уста Ширин амир буйруги билан амининг бўлажак саройи Ситораи Моҳи Хосса қурилишига бош уста қилиб тайинланди. У бу ерда (1913—1914 й.) машҳур Хонайи Сафид — Оқ Саройни бунёд этди.

Санъатнинг турли соҳаларини кузатганда, уларнинг ҳеч бирида тараққиёт текис давом этмаганлигини кўриш мумкин. Эллигинчи йилларда меъморчиликда «ортиқча ҳашам»га қарши кураш бошланди. Индустралашган бинокорлик билан халқ амалий санъати сиғишмайди, дейдиганлар топилди. Бинога нимаики кўрк, ҳашам бахш этса, кишида эстетик завқ уйғотса, қарийб ҳаммаси ортиқчага чиқариб ташланди. Бунинг оқиба-тида шифтига қўл тегадиган даражада пастак хонали турар жойлар, бири биридан деярли фарқ қилмайдиган кўримсиз бинолар пайдо бўла бошлади. Меъморчиликдаги ганч ўймакорлиги санъати ҳам «ортиқча»га чиқариб қўйилди. Ганч ўймакор усталарнинг кўпчилиги касбини ташлаб, бошқа соҳаларга ўтиб кетишди. Лекин Маҳмуд Усмонов бундай қилмади. У Ленин ва Островский номли пионерлар саройларидаги ганч ўймакорлиги тўгаракларига бошчилик қилиб, ёшлар орасидан етилиб чиқаётган талантларни меҳр билан тарбиялашда давом этди.

Инсоннинг гўзалликни ҳис этиш туйғуси сўнмаганидек, ганч ўймакорлиги ҳам ривожланишда давом этди. Меъморчиликдаги нотўғри қарашлар партия ва ҳукумат томонидан қораланди. Наққошлик, ёғоч, мис ўймакорлиги қатори ганч ўймакорлиги ҳам бинолар қурилишида муносиб ўринни эгаллади.

* * *

1966 йилнинг 26 апрель тонготарида бутун Тошкент аҳолиси кучли зилзила даҳшатидан уйғонди. Уста Маҳмуд наридан-бери нонушта қилиб, шаҳар марказига — Инқилоб хиёбонига йўл олди. Уни машҳур устози

Уста Ширин Муродов қурган курантнинг холи не кечди экан, деган хаёл қийнарди. Келибоқ зинадан юқорига кўтарилди. Устозининг моҳир қўллари билан ишланган шарафа, новалар гарс-гарс ёрилиб кетганди.

Уста Маҳмудда устози ишлаган нақшларни тамир қилиб, асл ҳолига келтириш истаги туғилди, ўз шоғирдлари билан бир ойча ишлаб, курант пештоқларини асл ҳолига келтирди.

Янги Тошкент қурилиши мисли кўрилмаган даражада кенг қулоч ёйди.

Янги қурилаётган биноларнинг ҳар бири пишиқ бўлиши билан бирга ниҳоятда гўзал бўлиши керак, ҳар бир бино ўзига хос санъат асари бўлиб шаҳримиз кўркига кўрк қўшиши керак дейишди, ҳукумат бошлиқлари. Уста Маҳмуднинг юксак ҳунарига талаб ошди. Дастлаб Маҳмуд Усмоновга республика Министрлар Совети биносининг мажлислар залини безашни топширишди. Бу ерда уста миллий ганч ўймакорлиги санъатимизнинг бухороча майин, тошкентча ислими, хоразмча паргори-доира йўлининг уйғунлашувидан иборат бўлган ганч ўймакорлиги симфониясини яратди. Давлат комиссияси зал безагини аъло баҳога қабул қилди. Кишилар Вологда чеварларининг каштасидай нафис, қордай оппоқ ганч ўймакорлигини кўриб лол қолишди. Қўли гул устанинг санъатига тасанно айтишди.

Бириси кунни Маҳмуд Усмоновни Марказкомга чақириб, қандай илтимослари борлигини сўрашди. Шунда уста илгари Беньков номли бадий-рассомчилик билим юртида ганч, ёғоч ўймакорлиги бўлими бўлганлигини, иложи бўлса шу бўлимни қайтадан очиш ёки бошқа бир билим юртида шу касбларни ўрганишни йўлга қўйишни сўради. Тез вақт мобайнида бу илтимос қондирилди. Чилонзордаги 63-ҳунар билим юртида ганч ўймакорлиги бўлими очилди. Дастлабки кезларда

бу ерда устанинг ўгли, СССР Рассомлар союзининг аъзоси Мирвоҳид Усмонов дарс берди.

Кейинги ўн беш-йигирма йил мобайнида Маҳмуд Усмонов 120 га яқин шогирд тарбиялади. Улар қаторида икки ўгли, куёви, икки набираси ҳам бор. Шогирдлар ҳозир уч бригадага бўлиниб, республикамиздаги ва ундан ташқаридаги қурилишларда меҳнат қилишяпти. Икки бригадага устанинг истеъдодли шогирдлари, СССР Рассомлар союзининг аъзолари Абдураҳмон Султонов ва Зиёвуддин Юсупов бошчилиқ қилади. Эллиқ кишидан иборат учинчи бригада бевосита Маҳмуд ака раҳбарлигида ишлайди. Бригадалардаги ёшларнинг кўпчилиги Чилонзордаги ҳунар-техника билим юртини битирган ёки Ленин ва Островский номли пионерлар саройларидаги тўғарақлардан чиқишган.

Юқорида биз ганч ўймакорлигини симфония дедик. Маҳмуд ака эса ўз санъатини «Баҳор» қизларининг рақсига ўхшатади. Саҳнадаги раққосаларнинг ҳар бир ҳаракати, ҳар бир хироми ягона мақсадга йўналтирилган, маълум бир мазмунни ифодалаганидай, ўймакорликдаги жаъми гирихлар, гуллар ҳам бир мақсадга хизмат қилади — инсонга эстетик завқ бахш этади. Бошқача қилиб айтганда, ганч ўймакорлигидаги ҳар бир ноёб намоён-паннони «қотирилган» рақс дейиш мумкин. Табиийки, бундай ҳунар кишидан қобилиятни, тинмай меҳнат қилиб, ижодий изланишни талаб этади.

Уста шогирдларининг ҳар бирига ганчкорлик санъатининг бу юксак талабларини сингдириб боради. Улар билан ишлаш, маслаҳатлар беришдан эринмайди. Маҳмуд аканинг фикрича, ганчкорликда шогирдлар билан ишлаш икки томонга ҳам фойдали: бир томондан ижод ишчи билан ёнган шогирднинг ақли чарчлашиб, қўли пишиб борса, иккинчи томондан ўргатаётган кишининг руҳи ҳамиша ёшлиқ, яхшиликка яқин бўлади, унда янги-янги ижодий фикрлар туғилади.

Бригадага янги келган ёшлар дастлаб материаллар билан таништирилади, ганч ўймакорлигига жой тайёрлаш, асбобларни ишлатиш ўргатилади. Кейин оддий гирих чизиқлар ясашга рухсат берилади. Қобилиятли, ҳаракатчан йигитлар икки-уч йилда мураккаб нақшларни ишлай оладиган яхшигина уста бўлиб етишади.

Маҳмуд ака бошчилигидаги ганчкорларнинг республика Фанлар Академиясининг ядро физикаси институти клубини безашаётганини кўрдик. Йигирмага яқин йигит ҳавозалар устида туриб, шифтга жимжимадор гуллар туширишарди. Пастда Маҳмуд ака уларнинг ишини кузатиб, йўл-йўриқлар берарди. Хушрўй, хушмуомала йигитлар иноқлик билан ишлашар, бир-бирларининг ишига диққат қилишар, маслаҳатлашишар, ора-сира ўзаро ҳазил-мутоба қилиб қўйишарди. Толиққанлари пастга тушиб, беш-ўн минут нафасларини ростлашарди, қўшни хонада чинни пиёлаларга қўйиб қўйилган кўк чойдан хўплашарди. Лекин бу бошқа қурилишларда одат бўлган, ярим соатлаб давом этадиган «перекур» эмас. Маҳмуд ака чеккан, ичган кишиларни хуш кўрмайди. Шогирдлари устозининг бу одатини яхши билишади, унинг дилини ранжитмасликка ҳаракат қилишади. Уста шогирдларига ишдан кейинги бўш вақтларда ҳам кишини толиқтирадиган ишлар билан шуғулланмасликни тайинлайди. У жисмоний меҳнат билан ўтган иш кунидан кейин яхши дам олиш, мушакларга ором бериб, эртанги меҳнат кунига яхши куч тўплаш тарафдори. Оқшом оила аъзолари билан биргаликда шаҳримизнинг гўзал хиёбонларини сайр қилиш, завқ олиш, устанинг фикрича кишига ором бағишлаш билан бирга эртанги кунги меҳнатга яхши илҳом беради.

Кейинги олти-етти йил мобайнида ганчкорлар бригадаси турли шаҳарларда кўпгина бинокорлар коллективлари билан ёнма-ён меҳнат қилдилар. Ҳамма жойда ҳам йигитлар ўзларининг ишга ҳалол муноса-

батлари, интизомлари, уюшқоқликлари билан кийинларни қойил қолдиришди.

1966 йилдаги Тошкент zilzilасидан бери ўтган даврда Маҳмуд Усмонов бошлиқ ганчкорлар 20 минг квадрат метрга яқин ганч ўймакорлиги ишларини бажаришди. Устанинг қобилиятли шогирдларидан А. Самадов, З. Юсупов, М. Султонов, М. Усмонов, А. Султонов, А. Мухторов, М. Раҳмонов, Х. Абдуллаев, Х. Икромов, Х. Муродовларнинг нафис асарлари республика ва Иттифоқ рассомларининг кўргазмаларида юқори баҳо олди. Кўпчилиги СССР Рассомлар союзи аъзоллигига қабул қилинди.

Маҳмуд ака шогирдлари билан бирга республика комсомоли Марказий Комитети биноси, Лениннинг Марказий музейи филиали, «Зарафшон» ресторани, метронинг «Октябрь революцияси» станцияси каби объектларга ишлаган безаклар ганч ўймакорлиги санъатининг ривожланишига муҳим ҳисса бўлиб қўшилди. Буларда ўзбек ганч ўймакорлигининг минг йиллик анъаналари муваффақиятли давом эттирилиши билан бирга, улар замонавий мазмунга эга бўлди.

Ҳозир тошкентлик ганчкорлар сайқал берган биноларни Киев, Донецк, Сочи, Пенза, Воронеж каби шаҳарларда ҳам кўриш мумкин. Бу ўзбек миллий амалий санъати кўп миллатли мамлакатимиз халқлари ҳаётига чуқур сингиб, умумсовет мулкига айланиб қолаётганлигининг тимсолидир.

Қўли гул уста Маҳмуд Усмоновнинг ганч ўймакорлиги санъатини ривожлантиришдаги хизматларини партиа ва ҳукумат юқори баҳолади. У СССР Давлат мукофоти, республика Ҳамза мукофоти, республика Ленин комсомоли мукофоти лауреатлари бўлди. Унга Ўзбекистон ССР халқ рассоми, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби унвонлари берилди. Меҳнат Қизил Байроқ ордени, медаллар билан тақдирланди.

Ўста кексайиб қолганига қарамай, ҳамон изланишда, янги орзулар оғушида. Ў шаҳар қурилишига амалий санъат намуналарини янада кенг жорий этилиши, биноларимиз фақат ички томонидан эмас, ташқи томонидан ҳам миллий колоритга эга бўлиши тарафдори. Маҳмуд ака республикамизда алоҳида амалий санъат билим юрти ташкил этилишининг, ганч, ёғоч, мраммар, мис ўймакорлигининг етук санъаткорлари шу билим юртида дарс бериб, қадимий санъатимизни ёш авлодларга ўргатишларини истайди.

Қадимда халқимизда «кулол мўндида сув ичар», «бўзчи белбоққа ёлчимас» сингари нақллар бўлган. Бу нақллар дунёнинг қадимий маданият марказларидан бўлган Урта Осиёда илгари ҳунарманднинг нони ҳеч қачон бутун бўлмаганлигини, у қанчалик талантли, иқтидорли бўлмасин, хорлик-зорликда кун кечиришга маҳкум этилганлигини ифодаловчи далиллардир. Уста Маҳмуд Усмонов мана шулар ҳақида ўйлаганида, ўзининг бахтли тақдирига шукроналар айтади, барча меҳнаткашлар қатори фан ва санъат кишиларининг ҳам эркин ижод қилиши, фаровон яшаши учун ҳамма шароитларни яратиб берган партия ва ҳукуматимизга минг адад ташаккур изҳор этади.

ЭГИЗ ТАҚДИРЛАР

Урушнинг дастлабки кунлариданоқ Кольчугиндаги кабель заводи мудофаа учун зарур маҳсулот ишлаб чиқаришга ўтди. 1941 йилнинг октябрида эса шаҳарга душман яқинлашиб қолганлиги сабабли заводни Тошкентга эвакуация қилишга қарор қилинди. Тошкентни аъло даражада билган Алексей Николаевич Косигин Тошкент кабель заводига янги директор тайинлаш ҳақидаги буйруққа қўл қўяркан, Константин Федорович Сафоновга тўқимачилик комбинатининг тара фабрикаси биноларини эгаллашни маслаҳат берди.

Константин Федорович Тошкентда поезддан тушиши билан Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Усмон Юсупов қабулига шошилди. Лекин у тўрт соатгина кечикканди. Унгача У. Юсупов ҳузурда эвакуация қилинган «Ростсельмаш» заводининг директори бўлган, тара фабрикаси бинолари шу корхонага берилганди.

— Хотиржам бўлинг, Сизнинг заводингизга ҳам жой топамиз, бошқа зарур ёрдамларни ҳам берамиз,— деди Усмон Юсупов.— Ўзбекистон кабель заводига эга бўлишдан жуда манфаатдор.

Заводга жой топилди. Шаҳарнинг шимолий шарқидаги, собиқ Қорасув районининг партия XVII съезди колхозии территориясидаги «Заготзерно» базасининг олгита катта омбори завод учун бўшатиб берилди. Бу ерда шундай яқингинадан Салор оқарди, темир йўли, автомобиль йўли ҳам бор эди. Завод ишга тушиши билан Кольчугиндаги даражада маҳсулот ишлаб чиқаришни талаб қила бошлашди. Бу жуда оғир вазифа эди, Сабаби, Тошкентга Кольчугиндаги уч минг ишчидан энг сараси — атиги 240 нафари кўчиб келган эди. Қолганлари фронтда жанг қилишаётганди. Тошкентда ҳам меҳнатга яроқли барча эркаклар фронтга жўнаб кетишаётганди. Лекин республика партия ва ҳукумати завод маъмуриятига барча зарур ёрдамни берди. Завод аτροφидаги қишлоқларда яшовчи ўсмир йигитлар, қизлар, чол-кампирлар заводга жалб этилди. Тез вақт мобайнида ишчиларнинг миқдори мингтага етказилди.

«Тошкенткабель» заводидаги ўзбек ишчи сулолалари ҳақида ёзишни мақсад қилиб, корхона раҳбарлари билан суҳбатлашганимизда, улар бу ердаги ишчи сулолалари билан завод тарихи гўё бир медалнинг икки томони сингари эканлигини, уларни бир-биридан ажратиб кўрсатиш мумкин эмаслигини таъкидлашди. Бу фикр тамоман ўринли эди.

Бундан ўттиз беш-қирқ йил аввал колхознинг экин майдонлари бўлган ерда азамат корхона қад кўтарди. Йиллар ўтиши билан одамлар сингари завод ҳам ўсиб, камол топиб, республикамиз индустрияси довуғини оламга ёйди. Унда янгидан-янги цехлар, икки филиал қурилди. Уларда меҳнатни илмий ташкил этиш, ишлаб чиқариш маданиятини ривожлантириш учун барча имкониятлар бор.

«Тошкенткабель» заводида ҳозир беш мингдан ортиқ ишчи меҳнат қилади. Уларнинг ярмидан кўпи маҳаллий миллат вакилларидир. Корхонада ҳар йили 150 миллион сўмликдан ортиқ маҳсулот ишлаб чиқарилмоқда. Қирқ процентдан ортиғи давлат Сифат белгиси билан тайёрланаётган бу кабель буюмларини социалистик ҳамдўстлик мамлакатларидан ташқари АҚШ, ГФР, Италия, Франция каби ривожланган капиталистик мамлакатлар ҳам сотиб олаётти.

Урушдан кейинги йилларда заводнинг ёнгинасида мактабидан тортиб техникумигача, боғчасидан тортиб, поликлиника ва кинотеатригача бўлган сердарахт, серфайз ишчилар посёлкаси қомат керди. Заводдаги деярли барча ишчи ва хизматчиларнинг оиласи шу посёлкада истиқомат қилади. Корхонага ўттиз йилга яқин директорлик қилган Константин Фёдорович Сафонов 1941 йилнинг кеч кузида «Заготзерно» базасининг атрофи яйдоқ дала бўлган оғборлари завод учун ажратиб берилганида жуда хурсанд бўлганди. Чунки бу ерда корхона ишлаб чиқаришини юксалтириш билан ишчи ва хизматчиларнинг турар жой-маиший шароитини яхшилашни бир-бирига мувофиқ бўлишини таъминлаш учун майдон бор эди.

— Ишчи ва хизматчиларнинг яшаш жойи, болалари қатнайдиغان боғча ва мактабларнинг иш жойига яқин бўлишининг корхонада меҳнат унумдорлигининг юқори бўлишида аҳамияти катта,— дейди Константин Фёдорович. — Шунинг учун ҳам биз дастлабки дамлар-

даноқ корхона яқинида ишчи посёлкаси барпо этишни ўйлай бошладик. Оғир пайтлар бўлишига қарамай, уруш босилиши билан ҳашар йўли билан юзта уй қурдик. Ишчиларга участка майдонлари ажратиб берилди, пулдан, қурилиш материалларидан ёрдам кўрсатилди. Мана шундай қилиб, ота-буvasи деҳқон ўтган ўзбек йигит ва қизлари азамат корхонанинг азамат ишчилари сафидан ўрин олишига шароит яратилди.

Константин Федорович заводга атрофдаги қишлоқлардан дастлаб ишга келган ёшларни яхши эслайди. Етмиш нафар ўзбек қизи симга калава ўраш цехида ишлай бошлаганида, дастлаб станокларга тегинишдан ҳам қўрқишганди. Шунда Анна Шенникова бошлиқ бир группа рус ишчи аёллари уларга станокларни бошқаришни ўргатишди.

Ўғил болалар эса шлангли кабеллар, резина тайёрлаш, сим тортиш цехларида меҳнат қила бошлашди. Йиллар ўтган сайин корхонада маҳаллий миллат вакиллари кўпайиб, ўзбек ишчи сулолалари пайдо бўла бошлади. Булар орасида айниқса ишчи Розиковлар сулоласининг тақдири диққатга сазовордир. Келинг, бу ҳақда батафсил ҳикоя қилиб бера қолайлик.

Эгамберди бува деҳқон ўтган одам эди. Унинг ўғиллари Холиқжон билан Розикжон ҳам умр бўйи ота касбини қилишди. Бири фронтдан оғир бетоб бўлиб келиб, иккинчиси ўз ажали билан урушдан кейин ҳаётдан кўз юмишди. Аммо бу кишиларнинг фарзандларининг тақдири бошқача бўлди. 1942 йилда Ҳусанбой Холиқов, кейинроқ Жалил Розиков «Тошкенткабель» заводига ишчи бўлиб киришди. Ўшанда улар 13—14 ёшли болалар эдилар. Станокка бўйлари етмасди. Шунинг учун оёқлари остига яшик қўйиб ишлашарди.

Кольчугиндан келган тажрибали рус ишчилари уларга устозлик қилишди. Ёшлар дастлаб симларга қўрғошин қоплашни, прессловчиликни ўрганишди, кейин бошқа касбларни эгаллашди. Бир-бир ярим йил-

да қарабсизки, кеча кўчада тупроқ чангитиб юрган деҳқон болалари устаси фаваҳр кабелчи бўлиб олишди.

Коллектив асосан ҳарбий-дала кабеллари тайёрларди. Ҳарбий қисмлар орасида телефон алоқасини таъминловчи бу кабелларга эҳтиёж катта эди. Ҳар кунги Москвадан Тошкентга қўнғироқ қилиб: «Бугун неча самолёт кабел жўнатдингиз?» деб сўраганлари сўраган эди. Агар уч самолёт кабел юборилган бўлса мақташарди. Телефон симларига эҳтиёж зўрлигидан уни худди қурол-аслаҳа, нон сингари фронтга самолётда ташишарди.

Заводда эса иш кечаси-ю кундузи давом этар, ишчилар ўн саккиз соатлаб ишлашарди. Бир ишчининг бир кунлик овқат «пайоги» эса 400 грамм нон эди... Аммо одамлар ҳамма қийинчиликларга чидашар, кунлик нормасини 150 процентдан оширмаган одам кам бўларди. Ҳамма зўр бериб меҳнат қилингандагина галабага эришиш мумкинлигини, бу машаққатларнинг нашу-намоси ҳам борлигини яхши биларди.

Уруш тугагач Ҳусанбой билан Жалилни аввал мастер, кейин катта мастер лавозимига кўтаришди. 1948 йилда Ҳусанбой, кейинроқ Жалил уйланди. Биринчи заводда хизматчи бўлиб ишлайдиган Сабиха исмли қизни, иккинчиси 33-цеҳда обмоткачи бўлиб ишлайдиган Муҳаббат исмли қизни ўзларига умр йўлдоши қилиб танлашди. Иккала тўйнинг ҳам асосий харажатини завод маъмурияти кўтарди.

Урушдан кейин Жалилнинг фронтдан қайтган акаси Жамол, Ҳусанбойнинг акаси Мирвали, укаси Тоир, уларнинг хотинлари ҳам заводга кириб ишлай бошлашди.

60-йилларга келиб бу кишиларнинг ўғил ва қизлари бўй етди. Шунда болалар ҳам ҳеч иккиланмай ота-оналари йўлини танлашди. Ҳозир улар заводнинг турли цехларида самарали меҳнат қилиб, коллектив ўнинчи беш йилликда зиммасига олган катта вазифа-

ларнинг муваффақиятли бажарилишига муносиб ҳисса қўшишяпти. Эгамберди буванинг «Тошкенткабель» заводида меҳнат қилаётган неvara-чеваралари йигирмага яқин. Уларнинг заводдаги умумий меҳнат стажи 300 йилдан ортади. Бу кишилар йирик саноат корхонасининг техника маданиятини пухта эгаллаган, мураккаб агрегатларни маҳорат билан бошқараётган, ўз вазифасига ижодий ёндашадиган илғор ишчиларидир. Жамиятимизнинг қонунларига ҳурмат, кўп миллатли, қудратли социалистик Ватанимиз билан чексиз фахрланиш туйғулари уларнинг қон-қонига сингиб кетган.

Жалил Розиков 1944 йилда заводга келганида ўзидан тўрт-беш ёшгина катта бўлган Владимир Ключкинга шогирд бўлиб иш болаганди. Ужувли йигит қисқа вақт мобайнида кабелчилик сирларини пухта эгаллаб, устози билан беллаша оладиган даражага етди. Устоз ва шогирд 1954 йилда Киевдаги кабель заводига бориб, кабель буюмларини узлуксиз вулканизация қиладиган агрегатни бошқаришни ўрганиб келишди. Кейин бу агрегатни ўз заводларида ҳам ишга тушириб, иккиси ҳам бригадага бошчилик қила бошлашди.

1956 йилда Владимир соғлиғи яхши эмаслиги сабабли врачларнинг маслаҳати билан Москвага бориб, шу ердаги кабель заводида ишлай бошлади. 1966 йил 8 августда эса СССР Олий Совети Президиумининг Фармони билан Москва кабель заводининг мастери Владимир Ключкин билан «Тошкенткабель» заводининг мастери Жалил Розиковга Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвони берилди. Икки ҳамкасб бир-бирлари билан дўстлик алоқаларини ҳамон давом эттиришяпти. Владимир Ключкин Тошкентга, Жалил ака эса Москвага меҳмон бўлиб бориб туришади.

Жалил Розиков оиласидан тўрт киши — ўзи, хотини, икки ўғли тақдирларини «Тошкенткабель» заводи

билан мустаҳкам боғлашди. Бу оила аъзоларининг меҳнатидан коллектив миннатдор. Жалил ака мана ўн етти йилдирки, оғир шлангли кабеллар цехида катта мастер бўлиб ишляпти. Бу цех корхона ишлаб чиқаришининг энг масъулиятли участкаларидан саналади. Цехда тайёрланаётган кабелларга халқ хўжалигида эҳтиёж катта. Шу сабабли коллектив юксак суръатлар билан ишлаб, ойлик, йиллик топшириқларини ҳаминша ортинги билан бажаряпти.

Заводнинг ишчилар посёлкасидаги кўркам кўчалардан биридаги ҳамма уйларни Эгамберди буванинг неvara-чеваралари эгаллашган. Уларнинг ҳаммаси тўқ, фаровон турмуш кечириншяпти. Уйлар водопровод, газ, электр нури билан таъминланган. Ҳар бир оилادا холодильникдан тортиб, телевизор, радиоприёмник, кир ювиш машиналаригача бор. Ҳовлиларнинг салқинлиги, саранжом-саришталиги эътиборингизни тортади...

Эгамберди буванинг «Тошкенткабель» заводида униб-ўсган авлодини азамат чинорга ўхшатгим келади. Бу чинорнинг ҳар бир шохи, ҳар бир бутогининг ўз хусни, латофати бор. Уларга ҳозир ҳамма ҳавас билан қарайди.

КЕНЖА ШОГИРД

Зухриддин отасининг бош ўғли. Шунинг учунми, Нуриддин ака ўғлининг ўқимишли киши бўлишини жуда-жуда истарди. Аксига олиб, боласи тушмагур ўқишга камҳафсалароқ чиқиб қолди. Муаллимлари: «Зухриддин ўқишга уқувли-ку, қунти кам» дейишарди. Ҳақиқатда у шўх, ўйинқароқ эди. Отаси неча марта уришди, койиди, ёнига ўтқизиб ётиги билан насиҳат қилдиям бўлмади. Охири ўғли саккизинчи синфни битирганида: «Кел энди, Зухриддинжон, муаллим-

ларингни ҳам, ўзингни ҳам қийнама, биз ҳам уялмайлик, ўқишни қўйиб, ишлайқол» деди. Ўглига бу гап мойдай ёқди. У ўзини машаққатдан қутилиб, янги, ажойиб мўъжизалар оламига қадам қўяётган одамдай ҳис қилди.

1966 йилнинг ёзидан бошлаб Зухриддин отаси машинист бўлиб ишлаётган Тошкент тепловоз депосида слесарга шогирд бўлиб ишлай бошлади. Нуриддин ака ўғлининг ўқишга қунт қилмаганидан ранжиб юрган кезлари кутилмаганда болада кескин ўзгариш юз берди.

1 сентябрь куни эрталаб Зухриддин одатдагидай ишга отланди. Ташқарига чиққанида мактаб формасини кийган, қўлларида гулдасталар тутган тенгқур ўртоқлари, қуйи синфларда ўқийдиган болакайлар катта кўчани тўлғизиб, шод-хуррам мактабга боришарди. Улар Зухриддиннинг ёнидан худди бегоналардай жўнгина саломлашиб ўтиб кетишарди. Унга кечагина бирга ўйнаб, бирга кулган ўртоқларининг бу кунги бепарволиги ёмон таъсир қилди. Зухриддин «нима қилибди, сиз ҳали ўқувчи бўлсангиз, мен — ишчиман, эрта-индин слесарь бўламан, сиз билмаган нарсани биламан» деб, гурурланиб қўйди. Лекин шундай бўлса ҳам у шу тонг нима учундир яна ўртоқлари билан бирга бўлишни, кимдир унинг мактабга бошлашини жуда-жуда истади. Бу истаkning амалга ошмагани эса, ёш йигитни ўкситди. У ўзини ёлғиз, қатордан орта қолган, лаванг бир одамдай ҳис этди. Юракни эзувчи бундай туйғуни Зухриддин ҳаётида биринчи бор ҳис этиши эди.

Кун бўйи ишининг мазаси бўлмади. Кечқурун уйга қайтганида отасига:

— Ўқишимни давом эттирмоқчиман,— деди.

Нуриддин ака учун бу кутилмаган гап эди. У ўғлига ҳайрон бўлиб тикилиб қолди.

— Ўқишни ёмон кўрардинг-ку.

— Йўқ, ёмон кўрмайман. Қандай бўлмасин ўқийман, ўртоқларимдан ортда қолишни истамайман.

— Уч ойдан бери ишлаётган бўлсанг, ўқишни ташлаб кетганингни ҳамма билса, энди яна қайси юз билан муаллимларинг олдига борасан?

— Эски мактабимга бормаёман, кечки ишчи-ёшлар мактабига бораман. Ҳам ишлаб, ҳам ўқийман.

Ўглининг бу мақсади Нуриддин акани қувонтириб юборди. Лекин у қувончини сиртига чиқармади. Аксинча ўғлини яна ҳам қизиқтириш учун, унга ишонмагандек қилиб кўрсатди ўзини.

— Илгари битта ўқишнинг ўзини ёлчитмагандинг. Энди ҳам иш, ҳам ўқишни қандай эпларкансан? — деди. Кетидан яна қўшимча қилди. — Яна ўзинг биласан, ўғлим. Бўйинг бўйим билан, ақлинг ақлим билан тенг бўлиб қолди. Энди сенга ҳар нарса деявериш мен учун ноқулай. Менга қолса охири одамлар олдида ер чизиб қолмасанг бўлгани.

Шундай қилиб Зухриддин кундузи ишлаб, кечқурун ишчи ёшлар мактабида ўқишини давом эттира бошлади. Энди унинг ўқишга ҳам, ишга ҳам муносабати ўзгарди. У мактабда яхши баҳолар билан ўқий бошлади. Ишда ҳам ҳаракатчан бўлиб қолди. Тез вақт ичида ёрдамчи слесарликдан слесарликка ўтди. Кейинроқ токарлик касбини эгаллади.

Ўғлидаги ишга, ўқишга нисбатан кескин ўзгаришни даставвал Нуриддин ака пайқади. Унинг қизиқувчан, ҳаракатчанлигидан беҳад хурсанд бўлди. «Йигит кишига етмиш ҳунар оз» деганларидек, у энди ўғлига ўз касбини ўргатишни ният қилиб қўйди. «Нима қилипти, машинистлик ёмон касб бўлибдими? — деярди ўзича Нуриддин ака бу ҳақда ўйлаганда. — Бутун умримни шу касбга бағишладим. Бирдан аввал, бирдан кейин бўлиб турмуш кечиряпман. Эл-юрт, маҳалла-кўйдаги обрў-эътиборим эса ҳамма ҳавас қилса арзигудай».

Нуриддин ака ўрта мактабни урушгача битирганди.

Кейин ўқишни давом эттириш имкони бўлмади. Сал вақт ўтмай немис-фашист боққинчилари мамлакатимизга хиёнаткорона бостириб кирди. Ватанимизнинг миллионлаб эр-азамат йигитлари қатори Ватан ҳимоясига отланди. Урушдан қайтгач Тошкент тепловоз депосига машинист ёрдамчиси бўлиб ишга кирди. 1950 йилдан эса мустақил равишда юк поездини бошқара бошлади.

Темирийўлчилар юк поездларини бошқариш пассажир поездларини бошқаришга нисбатан оғир эканлигини билишади. Пассажир поезди қатъий жадвал асосида юради. Унда поезднинг қачон йўлга чиқиши ва қачон қайтиши минут-минутигача белгиланган бўлади. Юк поездларида эса ундай эмас. Унда машинист манзилдан қачон чиқиб кетишини билади-ю, лекин қачон қайтиб келишини билмайди. Юк поезди машинистига кечаси ҳам, кундузи ҳам, қор-ёмғирли, туманли шароитларда ҳам йўлда бўлишга, дала-даштлардаги станцияларда пассажир поездларининг ўтиб кетишини, юк ортилишини кутиб соатлаб туришга тўғри келади. Шу боисдан ҳам юк поездларини ўн-ўн беш йил бошқариш машинистлар учун катта матонат саналади. Нуриддин ака Тошкент тепловоз депосида йигирма беш йил юк поездини бошқарди. Унинг пўлат магистралларда босиб ўтган йўли ер куррасини минг маргалаб айланиб чиқиш билан баравар десак муболага қилмаган бўламиз. Чорак асрлик меҳнати мобайнида моҳир машинист ўнлаб шоғирдлар тарбиялади. Улар ҳозир Урта Осиё темирийўл магистралларида сўнгги маркалардаги тепловозларни муваффақиятли бошқаряптилар. Шулардан энг кенжаси ўғли Зухриддин Абдусаматовдир.

* * *

Зухриддин кечки ишчи-ёшлар мактабини муваффақиятли тамомлаб, яна бир йилча ишлагач, ҳарбий хизматга кетди. 1971 йилда армия сафидан қайтиб,

отаси ёнида машинист ёрдамчиси бўлиб ишлай бошлади. Ишдан ажралмаган ҳолда икки йиллик машинистлик курсини битирди. 1975 йилнинг 15 май куни эса ота-бола учун унутилмас бўлиб қолди.

Шу кун Тошкент темирйўл вокзалига Тошкент тепловоз депосининг раҳбарлари, партия, комсомол, касба союз ташкилотлари вакиллари, ота-бола машинистларнинг ҳамкасб дўстлари, қариндош-уруғлари байрамдагидек ясаниб келишди. Улар бу ерга анъанага биноан Нуриддин акани темир йўлдаги энг сўнгги хизмат бурчини бажариб қайтаётганлиги билан табриклагани тўпланишганди. Кундузи соат тўртларда вокзал радиоси кекса машинист бошқарган поезд шаҳарга кириб келаётганлигини маълум қилди. Нуриддин аканинг таржимаи ҳоли ўқиб эшиттирилди, Улуғ Ватан урушидаги жасоратлари, Тошкент тепловоз депосидаги хизматлари алоҳида қайд этилди.

Поезд перронга карнай-сурнай садолари остида кириб келди. Ёр-биродарлари Нуриддин акани қучоқ очиб кутиб олишди, унга гулдасталар тақдим қилишди. Шу ернинг ўзида кичкина митинг бўлиб, ҳамкасблари кекса машинистнинг темир йўлдаги кўп йиллик ҳалол меҳнати ҳақида илиқ гаплар айтишди. Депо раҳбарлари машинистга коллектив номидан эсдалик совғалари топширишди. Унинг узоқ вақт соғ-саломат бўлиб, меҳнат гаштини суриб юришига тилакдош бўлишди. Митинг охирида Зуҳриддин отасидан тепловозни қабул қилиб олиб, карнай-сурнай садолари, дўстларининг олқиши остида биринчи бор мустақил сафарга жўнади.

Шундан бери Нуриддин ака пенсияда қарилик гаштини суриб юрибди. Зуҳриддин эса отаси минган теплоvozни маҳорат билан бошқаряпти.

Маълумки, машинистлик темир йўлдаги энг оғир ва масъулиятли касб саналади. У туну-кун йўл юриб, минглаб тонна юкни, юзлаб одамларни олис манзил-

ларга элтади. Поездни бошқарганда озгина эҳтиётсизлик, мудраб қолиш жуда ёмон кўнгилсиз воқеаларга сабаб бўлиши мумкин. Шунинг учун ҳам машинист олдинроқ ўзини ишга тайёрлаши, бемаврид ичкилик ичишдан ўзини тийиши, ҳамиша хизмат бурчини унутмаслиги керак. Зуҳриддин бу фазилатларни меҳрибон отасидан ўрганди.

1977 йилда Ўрта Осиё магистралининг бир группа машинистлари ҳамкасбларига мурожаат қилиб, темир йўлда тежамкорлик ҳаракатини кучайтириш, ўнинчи беш йилликнинг ҳар бир йилида сўнгги ойда тепловозни тежалган ёнилғи билан юргизиш ташаббуси билан чиқишди. Бу ташаббускорлар орасида ёш машинист Зуҳриддин Абдусаматов ҳам бор. У ҳар йили ўн уч-ўн тўрт минг килограмм ёнилғи тежаяпти. Бу тежалган ёнилғи билан бир поездни бир ой бошқариш мумкин. Фақат шугина эмас. З. Н. Абдусаматов ўзидан тажрибасиз машинистлар билан поезд бошқариш маҳоратини бажонидил баҳам кўрмоқда. У кейинги икки-уч йил мобайнида А. Ҳамидов, А. Абдуқодиров, А. Резниченко каби ҳамкасб дўстлари билан биргаликда ишлашиб, уларнинг яхши машинистлар сафига қўшилишларига кўмаклашди.

Бу воқеа 1977 йилнинг ёзида бўлганди. Колонна бошлиғи Пўлат Рўзиев машинистларнинг умумий йиғилишида июнь ойи иш якуни ҳақида гапириб, машинист Анвар Ҳамидовни танқид қилди. Анвар Зуҳриддиннинг тенқур дўсти, машинистлик курсида бирга ўқишган, Жалолобод темирйўл станциясида тўрт ой ишлаб чиқариш практикасида ҳам бирга бўлишган. У тепловозни мустақил бошқариш ҳуқуқига Зуҳриддиндан кейинроқ эга бўлди. Лекин ҳа деганда иши юришиб кетавермади: у деярли ҳар гал сафардан кайтганида колонна раҳбарлари тепловознинг тезлик ўлчагич лентасига шаблон қўйиб кўриб, йўл ҳарака-

тида нуқсонга йўл қўйилганлигини аниқлашарди. Бу ҳам етмагандай, Анвар ёнилғини ортиқча сарфларди.

— Бўлди, ошна, энди!— деди Пўлат Ғафурович мажлисда тутақиб.— Икки йилдан бери сабр қилиб келаяпмиз, иззатинг битди. Агар бундан буён ҳам ишни шундай давом этказсанг, ўзингдан кўр. Тикка депо бошлиғи олдига бошлаб бораманда, машинистликдан олиш масаласини қўяман. Депо бошлиғи олдида ошананг ёнида туриб сен ҳам жавоб берасан, ҳа!..— Колона бошлиғи Зухриддинга қўлини бигиз қилди...— Чунки сен коммунистсан. Дўстинг ишни расво қилса бепарқ юришга ҳаққинг йўқ. Дўстингга шу пайтда ёрдам қўлини чўзмасанг, қай пайтда чўзасан?..

Дарвоқе, Зухриддин ўзи билан ўзи овора бўлибди-ю дўстини ўйламабди. Бўш вақтларида Анвар билан бирга сафарга чиқиши, отасидан ўрганган, ўзи орттирган тажрибаларни дўстига ўргатиши мумкин эди-ку. Нега шундай қилмади? Наҳотки одам қилган ишни одам қилолмаса?

Мажлисда Анвар ишини яхшилашга, Зухриддин эса дўстига албатта ёрдамлашишга сўз беришди. Шундан кейин Зухриддин ора-сира бўш вақт топиб дўсти билан сафарга чиқа бошлади. Кўп ўтмай Анварнинг ишида ҳам ўзгариш сезилди. Поездни тўғри бошқариб, ой сайин 450—500 килограмм ёнилғини иқтисод қила бошлади.

— Поездни бошқаришда, ёнилғи иқтисод қилишда юксак натижаларга қандай эришяпсиз?

Бу саволимизга Зухриддин шундай жавоб берди:

— Бизнинг касбимизда аввало яхши назарий тайёргарликка эга бўлиш керак. Шундагина киши тепловозни яхши бошқаради, кўплаб ёнилғи тежайди. Бундан ташқари, машинист йўлнинг паст-баландини, маршрутдаги поездларнинг ҳаракат жадвалини яхши ўрганган бўлса, қиялик жойларда поезднинг инерциясидан самарали фойдаланиб, ёнилғи сарфини камайти-

риб, тепаликка кўтариладиган жойларда эса тўғри разгон олишга эришади. Тепловознинг ремонт сифати ва техник қарови кўнгилдагидек бўлишига ҳам кўп нарса боғлиқ. Тепловоз ёнилғи аппаратлари ва агрегатларининг тўғри ва аниқ регулировка қилиниши фақат ёнилгини тежашдагина эмас, балки поездларнинг графигига rioя қилиш, белгиланган тезликни сақлашда ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Зуҳридин бу талабларнинг ҳаммасига қатъий амал қилади. Мунтазам равишда самарали, сифатли меҳнат қилишни ўз бурчи деб билади.

Автомобиль ҳаракатида сигналга rioя қилмаслик оддий тартиббузарлик саналади. Темир йўлда эса сигналга амал қилмаслик давлат олдида жиноят саналади. Шу боисдан ҳам машинистнинг иш сифати аввало сигналга қай даражада rioя қилиши билан белгиланади. Поезднинг йўлда бузилиб қолиши, стрелкани қирқиб ўтиш машинист меҳнатининг браклиги саналади. Зуҳридин мустақил тепловоз бошқараётганидан бери атиги бир марта жиддий бракка йўл қўйди. Бу воқеа Шумилов-Салор перегонида бўлганди. Елдек учиб келаётган состав бирдан секинлаб, тўхтаб қолди. Нуқсон нимадалигини дарҳол аниқлашнинг ҳеч имкони бўлмади. Бутун схемани бошдан оёқ текшириб чиқишга тўғри келди. Бу орада уч соатча вақт ўтди, орқадан икки состав келиб кутиб қолди. Зуҳридин ҳам уятдан, ҳам чарчаганидан қизариб, терлаб-пишиб кетди. Охири нуқсон аниқланди: 160 амперли бошқарув пердохранители куйган экан. У алмаштирилгач, тепловоз яна юриб кетди. Бу айби учун депода Зуҳридинни ортиқча койишмади. Ёшлигини, ҳали етарли тажрибага эга эмаслигини эътиборга олишди.

Албатта, йўлда тепловознинг у ер-бу ери бузилиб туриши оддий воқеа ҳисобланади. Ҳамма гап мана шу нуқсонни зудлик билан аниқлаб, бартараф қилишда, поездлар ҳаракати жадвалининг бузилиб кетишига йўл

қўймасликда. Мана шунинг учун ҳам Шумилов-Салор перегонидаги воқеа Зухриддин учун унутилмас сабоқ бўлди. У тепловоз конструкцияси ва уни бошқаришга дахлдор техник адабиётни қайтадан синчиклаб ўрганишни мунтазам давом эттиришни ўзига одат қилди.

* * *

1958 йилда Тошкент шаҳридаги 12-ўрта мактабнинг биринчи синфига ўқишга кириб, ўн йил бирга ўқиган йигит ва қизлар анъанага биноан ҳар йили учрашиб туришади. Бу ёшлар ҳозир оилали, бола-чақали, ҳалқ хўжалигининг турли соҳаларида турли вазифаларда ишлашади. Улар орасида ҳамнаша хушсурат, қувноқ йигит Зухриддин Абдусаматов ҳам бўлади. Синфдошлари ҳар гал тўпланиб, ўқувчиллик пайтлари ҳақида гурунглашганда инсон тақдирининг мураккаблиги, бизнинг жамиятда киши ўз қадр-қиммати, обрў-и учун курашса, бу йўлда тинмай ўқиса, меҳнат қилса, уни нури истиқбол кутиши ҳақида ўйлашади. Мана, Зухриддинни олайлик. Ким ўйлабди, у вақти келиб депонинг пешқадам машинистлардан бирига айланади, коммунистик партия сафига ўтади, илғор тажриба мактабида ўздан ёши улуг ҳамкасбларига тажрибаларини гапириб беради деб...

Зухриддин оғир юкли поездларни олис манзилларга томон елдай учиб бораётганда пўлат магистралнинг ёйдек қайрилма жойларида тепловоздан бошини чиқариб, ортига қарашни, қарийб бир чақиримга чўзилиб кетадиган вагонлар қарвонига завқ-шавқ билан тикилишни яхши кўради. Шунда кечагина ерга урса, кўкка сакраб юрган болага бугун Ватани мана шундай улкан техникани ишониб топшириб қўйганлигидан ҳайратланади. Ўзининг бепоён, улуг мамлакатининг бахтли фарзандларидан бири эканлигидан суюнади.

Ўшанда 1955 йил эди, Рихситилла ака Тошкентнинг Богдан Хмельницкий кўчасидаги собиқ 24-фабрика-завод таълими мактабида директорлик қиларди. Кунларнинг бирида унинг ҳузурига бир киши ўн олти-ўн етти ёшлар чамасидаги йигитчани етаклаб кириб келди. Салом-алиқ қилгач, ўзини таништирди:

— Исми Расулжон, арпапсяликман. Икки қизим, Аҳмаджон исмли мана шу ўғлим бор.— Расулжон ака ёнидаги болани имлаб кўрсатди.— Шу десангиз, Аҳмаджон полвон бўлгани билан шўхроқ, ўқишга тоби йўхроқ чиқди. Сизни сиртдан танийман, Рихситиллажон. Сизнинг ҳақингизда одамлардан кўп яхши гаплар эшитганман. Болаларни тўғри йўлга солишга жуда устаминсиз. Йўқ демасангиз, Аҳмаджон қўлингизда касб ўрганса, деган ниятим бор. Эскичасига йўл тутсангиз, урсангиз, сўксангиз ҳам майли. Эти сизники, устихони бизники, ишқилиб...

Бу гапдан Рихситилла аканинг кулгиси қистади. Ўзини базўр босиб:

— Бизнинг болаларни урадиган ҳам, сўкадиган ҳам одатимиз йўқ, Расулжон ака. Қолаверса, шундай полвон, келтирган йигитчанинг бирон-бир ножўя иш қилишига ишонмайман ҳам.

Рихситилла аканинг гапи қизариб-бўзариб ўтирган Аҳмаджонга мойдай ёқди. Рўпарасидаги киши кўзига ажойиб кўришиб кетди. Расулжон ака тўсатдан айтган гапидан хийла хижолат бўлиб ютинди:

— Энди, гапнинг сирасини айтганда, ўғлим вояга етиб, одамлар хизматида бўлса дейман-да...

— Мен ер сузиб юрадиган писмиқ боладан шўх бола аъло деб биламан. Наинки, шўх боланинг юрагида ўти бўлади.. Биз ҳам ёшликда шўх бўлганмиз. Қани, Аҳмаджон, айтчи, қайси ҳунар ёқади сенга: слесарликми, ғишт терадиган уста бўлишми ёки сувоқчиликми?

— Ёишт теришга ўқиганим маъқулроқ, кўзим анча пишган. Бултур тогам уй қурганида устага ўн беш кун ёишт олиб беришганман.

— Балли, кўрарканмизда ҳали қандай усталигингни.

Шундай қилиб, Аҳмаджон Расулов 24-фабрика-завод таълими мактабининг талабаси бўлди. Ёигитчада жисмоний меҳнатга иштиёқ зўр эди. Бир йилда танлаган касбини дурустгина ўрганиб олди. 3-разрядли ёишт терувчи дипломига эга бўлгач, Тошкентдаги қурилиш ташкилотларидан бирида ишлай бошлади.

Орадан уч-тўрт йил ўтгач Расулжон ака билим юрти коллективни тўйга айтиб келди. Аҳмаджон қурилишда ишлаб, қисқа вақтда пешқадам бинокорлар сафидан ўрин олибди, Меҳнат Қизил Байроқ ордени билан мукофотланибди. Шундан кейин кўрсангиз, Расулжон ака хотини билан бамаслаҳат, ўгилларини уйлантириб қўйиш ҳаракатига тушишибди, қидириб-қидириб ақлли, чиройли келин топишибди. Шанба кун тўй экан...

1966 йилдаги зилзиладан кейин партия ва ҳукумат Ўзбекистон пойтахтини тубдан қайта қуриш, янги Тошкентни бунёд этиш вазифасини қўйди. Шаҳар улкан қурилиш майдонига айланди. Айни вақтда Тошкентда малакали қурувчи кадрларга эҳтиёж ҳам кескин ортиб кетди. 1967 йилда Чилонзорда республика Давлат ҳунар-техника таълими комитетининг «Главташкентстрой» базасида сувоқчи, дурадгор, бўёқчи, ганч ўймакор устalar, электрогаз пайвандчилар тайёрлайдиган таянч-намуна ҳунар-техника билим юрти учун майдон ажратилди. Бу билим юртига Рихситилла Ҳусанов директор этиб тайинланди.

Зилзиладан кейинги ўша огир дамларда Тошкентда асосий эътибор турар жой қурилишига қаратилган, маданий-маиший, маъмурий объектлар қурилиши иккинчи планда турарди. Шунинг учун ҳам лойиҳа-смета ҳужжатлари тасдиқланган, маблаг ажратилган бўли-

шига қарамай 63-билим юрти қурилиши учун зарур бўлган ишчи кучини, қурилиш материалларини «уришиб-талашиб» ундиришга тўғри келарди. 400 ўринли 1-ётоқхона икки йилда «Главташкентстрой» қурувчилари кучи билан зўр-базўр битказилди. Ҳали яна 400 ўринли 2-ётоқхонани, устaxonалар комплексини, маиший блокни, ўқув корпусини қуриш керак. Иш шу суръат билан давом этса билим юрти ҳали-бери битиши амри маҳол.

Шунда Рихситилла Ҳусанович республика Давлат ҳунар-техика таълими комитети раҳбарлари олдига билим юртига ўқувчилар қабул қилиш лозим, деган таклифни қўйди.

— Жой бўлмаса, ўқув машғулотларини қаерда ўтказасиз?

— Ётоқхонанинг ўзида ўқитаверамиз. Хоналарнинг бир қисмининг ўрталиқ деворларини олиб ташлаб синфга айлантурса бўлади. Ўқувчилар шу ерда ўқиб, билим юрти қурилишида практика ўтказишади. Менга яхши ишлаб чиқариш таълими мастерларидан ўн-ўн беш нафарини топиб берсанглар кифоя...

Бу таклифга раҳбарлар кўнишди. Шу йили билим юртига 400 ўқувчи қабул қилинди. Уларнинг ўқиши ҳам, практикаси ҳам бир жойда бўлди. Қурилиш суръатида бурилиш ясалди. 1969 йилда билим юрти батамом битказилди. Йиллар ўтган сайин ўқувчилар сони ҳам орта бориб, 1970 йилда 1000 тага, 1971 йилда 1057 тага, 1972 йилда 1319 тага етди. Ҳозир эса билим юртида 1800 ўқувчи таълим оляпти. 1970 йилдан бу ерда республикадаги қурувчи кадрлар тайёрлайдиган билим юртлари орасида биринчи бўлиб талабаларга ўрта маълумот беришга ўтилди.

...1975 йилнинг август ойи эди. Рихситилла Ҳусанов ҳузурига арпапоялик Расулжон ака яна бир ўн тўрт ўн беш ёшлар чамасидаги болани етаклаб келди.

— Отасини тарбиялагандингиз, энди боласини ҳам тарбияланг, деб келдим. Бу йил саккизинчи синфни битирди.— Расулжон ота неварасига юзланди.— Бу одам ҳам буванг бўлади, отангга таълим берган, ҳунар ўргатган. Сен ҳам шу одамга ўхшаб юргин, деб исмингни Рихсибой қўйганман...

Рихсибой 63-билим юртининг сувоқчилик бўлимига кириб ўқиди. Қўлига етуклик аттестати ва учинчи разрядли сувоқчи дипломини олгач, 153-қурилиш трестининг 14-қурилиш бошқармасида ишлай бошлади. Рихситилла ака ора-сира ундан хабар олиб турди.

Рихсибой ишлай бошлаганидан кейин орадан бир ой ўтгач, Расулжон ота яна Рихситилла аканинг ҳузурига келиб, икки рўмолчага алоҳида-алоҳида ўралган пулни столга қўйди:

— Бу пулларнинг бири 100 сўм, иккинчиси 115 сўм. Биринчисини неварам икки ҳафта бурун, иккинчисини кеча келтириб берди. Дастлаб пул олиб келганда буви-си қўшниларимизга: «Неварамиз ўн беш кун ишлаб юз сўм топиб келди», деган экан, баъзи аёллар: «Ҳеч замонда кечагина иш бошлаган бола ўн беш кунда 100 сўм топармишми? Неварангиз қимор-пимор ўйнаб ютиб олгандир, суриштириш керак» дейишибди. Кеча яна юз ўн беш сўм олиб келганида ўзим ҳам шубҳаланиб қолдим. Бир бориб Рихситилладан тайнинини билиб келай, яна неварамнинг ёмонларга қўшилиб кетгани рост бўлмасин дедим.

Чолнинг гапини эшитиб Рихситилла ака кулди.

— Кўнглингизни тўқ қилинг, ота, Рихсибой яхши бола. Уни уч кун бурун Халқлар дўстлиги кўчаси яқинида ишлаётганини кўрдим. Олдимга келиб салом-алик қилди, Сизни сўрадим...

Бу гап чолни қаноатлантирди. Лекин Рихситилла ака ўз гапидан ўзи қаноатланмади.

— Қани юринг, ота, неварангиз ишлаётган жойга олиб бораман.

Энгил автомобилда Рихсибой ишлаётган объектга боришди. Участка прорабидан боланинг қандай ишлаётганлигини сўрашгани, у «Ўани энди ҳамма қурувчилар Расуловдай интизомли, ғайратли бўлса, участкамиз бошқармадагина эмас, трестда пешқадам бўларди», деб чолнинг кўнглини кўтарди.

Шундан кейин бошқарма бухгалтериясига боришди. Бурни учидаги кўзойнаги устидан қарайдиган бухгалтер Рихсибой бир ойда 238 сўм 50 тийин иш ҳақи топганлиги, шундан 23 сўм 50 тийини даромад ва бўйдоқлик солиғи сифатида ушлаб қолиниб, қўлга 215 сўм берилганлигини илға маржон тизгандай қилиб тушунтиргач, чолга ҳазиллашди: «Неварани тезроқ уйлантиринг, отахон, тўй ошини есак солиғини ҳам камайтирамиз». Расулжон ота димоғи чоғ бўлиб кампири ҳузурига шошилди.

Биз Рихсибойга Ҳусановнинг ҳунар-техника таълими соҳасидаги мураббийлик фаолиятидан бир лавҳа ҳикоя қилдик, холос. У аслида қарийб қирқ йиллик тарбиячилик фаолиятида Рихсибой Расулов сингари ота-онасини ҳам, эл-юртни ҳам рози қилган ишчи кадрлардан минглаб тарбиялади. Булар орасида Социалистик Меҳнат Қаҳрамонлари Холхўжа Баҳодиров, Ҳамид Қорабоев, Ленин ордени кавалери М. Чориев, Ленин ва Октябрь Революцияси орденлари кавалери Ш. Норкулов каби дондур кишилар бор.

1979 йил 1 мартда Тошкент шаҳрига Бутуниттифоқ социалистик мусобақасида энг юқори натижаларга эришганлиги учун, ишлаб чиқариш самарадорлиги ва иш сифатини оширганлиги, 1978 йилда иқтисодий ва социал ривожлантириш планини муваффақиятли бажарганлиги учун КПСС Марказий Комитети, СССР Министрлар Совети, ВЦСПС ва ВЛКСМ Марказий Комитетининг кўчма Қизил байроғи топширилганда залдагиларнинг гулдурос қарсақлари остида Қизил байроқни қабул қилиб олиш учун саҳнага кўтарилган

шаҳар меҳнаткашлари вакилларининг олдидаги 63-хунар-техника билим юртининг директори, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Рихситилла Ҳусанов борди. Бу бугун умрини ишчилар синфига ёш ўринбосарлар тайёрлашга бағишлаган фидокор инсонга шаҳар партия ва совет органларининг ҳурмати белгиси эди. Ҳозир Рихситилла Ҳусановнинг шогидрларини Тошкент шаҳридаги қарийб ҳамма корхоналар ва қурилиш ташкилотларида учратиш мумкин. Фақат 63-билим юрти ташкил этилгандан бери Тошкент шаҳри қурилишларига 6 мингга яқин малакали ишчи-кадр тайёрлаб берди. Улар ҳозир шаҳардаги қурилиш объектларида фидокорона меҳнат қилиб, республикамиз пойтахтини обод ва кўркем, намунали коммунистик шаҳарга айлантириш ишига муносиб ҳисса қўшишяпти.

Маълумки, КПСС сўнгги съездлари қарорларида тарбия ишига комплекс ёндашиш, яъни ғоявий-сиёсий, меҳнат ва ахлоқий тарбиянинг мустақкам бирлигини таъминлаш вазифаси қўйилди. Шу залда инсоннинг ғоявий, меҳнат ва ахлоқий позициялари бир сафга тизиб қўйилди. 60-йилларнинг охиридан бутун мамлакат миқёсида ташкил этишга киришилган ўрта маълумот берадиган хунар-техника билим юртлари мана шу йўлда қўйилган катта қадам, ҳозирги ҳаётимизнинг муҳим янгилigidир.

Бу билим юртларини битирган ёшлар етуклик аттестати олишдан ташқари, ўқиган соҳалари бўйича дипломли ҳам бўлишади. Уч йил мобайнида ўқувчилар давлат таъминотида бўлишади, билим юртида ўтган вақт меҳнат стажига ўтади. Танлаган соҳаси бўйича ўқишни давом эттиришни истаган ёшларга олий ўқув юртлари ва техникумларга киришда имтиёзлар берилади. Таълимнинг бу системаси катта истиқболга эга. Аммо ҳаётда ҳамма янгилек ҳам осонликча амалга ошавермайди. Бу ҳолни хунар-техника таълимининг янги системасида ҳам кузатиш мумкин. Гап шундаки,

болаларини бу билим юртларига юборишни ҳамма ота-оналар ҳам истайверишмайди.

— Очиқ айтиш керак, билим юртимизга мактаблардан айрим шўх, ўқишга қизиқиши суст болаларни улардан «қутулиш» мақсадида юборишади,— дейди Рихситилла Ҳусанович.— Шунинг ўзи ҳунар-техника таълимининг ҳозирги ҳаётимиздаги аҳамиятини ҳали ҳамма ҳам яхши тушуниб етмаганлигини кўрсатиб турибди. Ҳар йили 2 сентябрда билим юртига ўқишга кирган болалардан диктант оламиз. Ўзига хос имтиҳон бўлган шу диктантнинг ўзидан уларнинг аксарияти ёмон баҳо олишади. Гурппа раҳбарлари шу диктантни сақлаб қўйишади. Орадан бир йил ўтгач болалардан яна диктант оламиз. Шу давр ичида уларда катта ўзгариш юз берганини кўриш қийин эмас.

Хўш, билим юрти педагогика коллективи бундай ўзгаришга қандай муваффақ бўлаяпти? Аввало, бу ерда юксак малакали педагогларнинг аҳил, жипслашган коллективи юзага келтирилган. Барча ўқувчилар олий маълумотга эга. Олтмишга яқин ишлаб чиқариш таълими мастерининг йигирма нафари олий, қолгани ўрта махсус маълумотли кишилар, кўпчилиги сиртдан олий ўқув юртларида ўқишади.

Билим юртининг моддий-техника базаси йилдан-йилга бойиб боряпти. Унта ўқув устахонаси, қирққа яқин кабинет ва лаборатория энг янги ускуналар, таълимнинг техник воситалари билан жиҳозланган. Бу ўқув планлари ва программаларини муваффақиятли бажариши учун қулай шароит яратади.

Билим юртида ўқув-тарбия жараёнини илмий ташкил этиш бўйича Кенгаш ишлаб турибди. У ўқитувчиларга, ишлаб чиқариш таълими мастерларига ўз педагогик маҳоратларини ошириш, бўлажак малакали бинокорларни ўқитиш ва таълим беришнинг янги формаларини қидиришда ёрдам беради.

Билим юрти асосан пардозловчилар тайёрлаши муносабати билан бу ерда бўёқчилар учун бажариладиган ишларнинг мураккаблиги ҳисобга олинган ҳолда учта ўқув-ишлаб чиқариш устахонаси ташкил этилган. Бу устахоналарда махсус машқ шчитлари ўрнатилган, буларда бўлажак бинокорлар иш усулларини ўрганишади.

Бўлажак қурувчилар ишлаб чиқариш практикасини республикамиз пойтахтидаги бинокорликнинг индустриал методлари, янги материаллар, замонавий технология жорий этилаётган йирик қурилишларида ўтказишади.

Билим юрти коллективига ишлаб чиқариш илгорлари, 20—30 йиллаб меҳнат стажига эга бўлган мураббий ишчилар яқиндан ёрдам беришади.

Шунда қуйидаги саволнинг тугилиши табиий: Ҳунар-техника билим юртларида ёшларга билим бериш даражаси умумтаълим мактабларидангидан ортиқ бўлса ортиқки, кам бўлмаса, болалар бу ерда ўрта маълумотли бўлишдан ташқари касб ўрганса, олий ўқув юртларига киришда имтиёзларга эга бўлишса, уч йил мобайнида болаларни боқиш, кийинтиришни давлат ўз зиммасига олса, нега баъзи ота-оналар болаларни бу ерга юборишни исташмайди?

Аввало, бунда бизда ҳали касб-ҳунар пропагандаси дуруст эмаслиги, қолаверса, ҳозирги ҳаётимизда жисмоний меҳнат «мода» бўлмай қолганлиги салбий таъсир кўрсатапти. Кўпгина ота-оналар техника тараққиёти ва умуман ҳаётнинг барча соҳасидаги юксалиш натижасида ақлий меҳнат билан жисмоний меҳнат ўртасидаги тафовут камайиб бораётганлигини, жисмоний меҳнат кишиси учун қулай шаронтлар яратилаётганлигини ҳисобга олишмаяпти. Албатта, орзули дунё. Ишчи фарзандининг инженер бўлишини истайди, инженер эса, фарзандини ҳеч бўлмаганда инженер, олим бўлишини истайди. Шунинг учун ҳам кўпчилик ёшлар

етуклик аттестати олгач, олий ўқув юртларига ҳужжат топшириб, ўз бахтларини синаб кўришади. Социологик тадқиқотларга кўра шаҳарларда юқори синф ўқувчиларининг саксон фоиздан ортиги олий мактабга кириб ўқишни истайди. Ҳақиқатда эса ўн синфни тугатганларнинг бешдан бир қисмидан сал кўпроғигина, техникумлар билан қўшиб ҳисоблаганда эса, учдан бир қисмга яқини олий ўқув юртига ўқишга киради. Шундан кейин қарабсизки, ўқишга киролмаган йигит ва қизлар (корхоналар ва қурилишлар малакали ишчиларга зарурат сезаётган бир шароитда) нима қилишларини билмай анча вақтгача бошлари қотиб юради. Чўнтакдаги етуклик аттестати билан жўн касбларда ишлашга (гарчи ҳеч бир меҳнатнинг айби бўлмаслигига қарамай) уялишади.

Илгари уйланмоқчи бўлган йигитнинг қўлига болта бериб, катта гўла ўтинни самовар тараша қилдириб кўришар экан. Бу билан йигитнинг мустақил ҳаёт кечириш, оила тебратишга қай даражада тайёрлиги синаб кўрилган. Ҳозир эса жисмоний меҳнатга нўноқлик айб бўлмай қолди. Айниқса ақлий меҳнат кишилари орасида рўзғордаги жуда оддий юмушларга ҳам ташқаридан одам таклиф этадиган кишиларни истаганча топиш мумкин. Бу албатта, инсоннинг баркамоллиги эмас, балки камолга етмаганлиги белгиси ҳисобланади. К. Д. Ушинский меҳнат тарбияси ҳақида ёзиб: «Тарбиядан мақсад инсонни бахтли қилишдан иборат бўлса, уни бахт учун тарбияламай, аксинча ҳаётдаги меҳнатга тайёрлаш керак», деган эди. Буюк рус ёзувчиси Лев Толстой ҳам «қўл меҳнати барчанинг бурчи ва бахти» эканлигини таъкидлаб, «жисмоний меҳнатдан фанга ва санъатга гоят қизиқишнинг баҳона қилиб бош тортадиганларни маъқулламайман», деб ёзганди. Зотан, улур ёзувчининг ўзи ақлий меҳнатни қай даражада севса, жисмоний меҳнатга ҳам шу даражада ўч эди.

Халқимизда «йигит кишига етмиш ҳунар оз» деган нақл бор. Ота-она фарзандининг ишчи бўлишини хоҳламаган тақдирда ҳам, бола олайлик, слесарликними ёки сувоқчиликними ўрганиб қўйса, келгусида ҳеч бўлмаганда, ўз уйини ремонтдан чиқарганда бировга мурожаат қилмайдиган бўлади-ку. Бу ўзига ҳам, жамиятга ҳам фойда-ку. Қолаверса, ҳунар-техника билим юртлари ёшларнинг истиқболини чеклаб қўймайди-ку.

Аксинча, у йигит ва қизларнинг олий маълумотли бўлишларида қўл келади, интилувчан, қатъиятли инсоннинг шаклланишига, тўғри касб танлашига ёрдам беради. Ахир ўз касби ўзига манзур бўлмаган врачни, ўз ишига қизиқмайдиган инженерни, болалар билан ишлай олмайдиган ва ишлашни истамайдиган педагогни бахтли деб бўладими?.. Улар бу касбларда ўз пайтида ота-оналари: «Фарзандимиз олий маълумотли бўлсин», деб орзу қилганликлари учун ҳам ишлашга мажбурдирлар.

Рихситилла Ҳусанович билан мана шулар хусусида гаплашиб ўтирганимизда, у киши бир воқеани сўзлаб берди. Бир куни Чилонзор район халқ маорифи бўлими Рихситилла акани мактаб ўқувчиларининг ота-оналари билан учрашувга таклиф этибди. У киши кўпчилик олдида 63-билим юрти ҳақида гапириб берибди. Шунда бир аёл ўрнидан туриб:

— Яхши агитатор экансиз, Рихситилла Ҳусанович. Энди савол беришга рухсат этинг. Ишчи бўлиш болаларимизга нималар беради? — дебди.

— Кечирасиз, касбингиз нима?

— Магазинда фаррошман.

— Яхши, оилангиз неча кишидан иборат ва неча хонали квартирада яшайсиз?

— Оилада тўрт жонмиз, уч хонали квартирада турамыз.

— Жуда соз. Сўзсиз, қўшниларингиз орасида олий маълумотлилари бордир... Уларнинг ҳеч бири турар

жой шароитида Сизнинг оилангиздан ортиқроқ қулайликка эга эмаслигини бориб кўрмасам ҳам биламан. Кўринишингиздан иккимизнинг ёшимиз ўртасидаги фарқ катта эмасга ўхшайди. Энди яна бир савол беришга рухсат этинг. Нега олий ёки ўрта махсус маълумотли эмассиз?

— Ёшликда ўқишга шароит бўлмаган.

— Бу гапингизга қўшилолмайман. Сабаби, мен ҳам ишчидан чиққанман. Аввал фабрика- завод таълими мактабида ўқиб, артелда, заводда ишладим. Кейин сирдан ўқиб олий маълумотли бўлдим. Агар бу гапим Сизни қаноатлантирмаса, партия XXV съезидаги мандат комиссияси раисининг нутқи билан танишиб чиқшингиз мумкин. Унда съездда қатнашган министрларнинг қарийб ҳаммаси ишчидан чиққанлиги таъкидлаб ўтилган.

Аёл нима дейишни билмай сукут сақлади. Рихситлла ака сўзида давом этди.

— 1978 йилда Тошкентдаги юридик техникумга студентлар қабул қилинганда бир ўринга 240 ариза тушибди. Албатта, касбнинг яхши-ёмони йўқ. Ҳар ким хоҳлаган касбни ўрганиш ва хоҳлаган соҳасида ишлаш ҳуқуқига эга. Лекин юридик техникумни битирган кишилар олаётган маошни кўринг-у, бизнинг ҳунар-техника билим юртини битириб ишлаётган ёшлар олаётган маошни кўринг. Сувоқчилик ва бўёқчилик қилаётганлар 220—230 сўмга етказиб, ганч ўймакорлигида ишлаётганлар 280—300 сўмга етказиб маош олишяпти. Ишчининг қанча пул топиши билан кучига, ғайратига боғлиқ. Меҳнат билан топилган нон эса ҳаминша тотли, беминнат бўлади... Фарзандингиз профессор бўлишини истайсизми? Марҳамат! Ҳунар-техника таълими ҳеч бир ёшнинг истиқболини чеклаб қўймайди. Аксинча, у кўп нарса ютади.

— Фарзандига ҳунар ўрганишни таклиф этсанг «бурнини жийирадиган» ота-оналар билан суҳбатлаш-

ганимда Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Николай Злобин, Балтика кemasозлик заводининг токари, икки марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони марҳум А. В. Чуев, Ленин мукофоти лауреати, икки марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Турсуной Охунова каби мамлакатимизга машҳур кишилар ёдимга келади,— дейди Рихситилла ака.— Ахир улар ҳунар-техника билим юртларининг собиқ талабаси бўлган оддий меҳнаткашлар-ку. Бу кишиларнинг обрўси, ҳурмати қайси профессор ёки министрнинг обрўсидан кам?

Дарвоқе, бизнинг жамиятда энг муҳими қандай касб эгаси бўлиш ёки қандай мансабни эгаллашда эмас, балки танланган касбингни қай даражада севишингда, шу касбда бир умр ихлос ва ғайрат билан меҳнат қилишда, тинмай изланиб, олга интилишда. Жумладан, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган ўқитувчи, ҳунар-техника таълими аълочиси Рихситилла Ҳусанович Ҳусановнинг ҳаёти ҳам бу фикримизнинг яхши исботи бўла олади.

Рихситилла аканинг отаси «Тоштрам»да ишчи бўлган. Ўғил ҳам ота йўлидан борди. 1935 йилда еттинчи синфни битиргач, Тошкентдаги собиқ Бауман номли 37-фабрика- завод таълими мактабига кириб ўқиди. Кейин «Ўзпромсовет»нинг Чорсувдаги артелида слесарь бўлиб ишлаб, педагогика институтининг кечки бўлимида маълумотини оширди.

Одатда яхши кишилар аксарият вақт умр бўйи кўпи билан икки-уч жойда ишлаган бўлишади. Рихситилла акада эса бунинг тескариси бўлди. У қирқ йилдан ортиқ меҳнат фаолиятида ўнга яқин жойда ишлади. Нега шундай бўлганлигини унинг меҳнат дафтарчасига қараб билиш мумкин. Унда ҳар бир янги вазифага ўша жойни кадр билан мустаҳкамлаш, ишни яхшилаш учун ўтказилганлиги алоҳида таъкидланган.

Уруш бошланиб кетгач, Рихситилла ака район ҳарбий комиссариатининг йўлланмаси билан Тошкентга

янги кўчириб келтирилган Чкалов номли самолётсозлик заводига бориб, мастер бўлиб ишлай бошлади. Орадан кўп вақт ўтмай уни шу завод қошидаги 14- фабрика-завод таълими мактабига ишлаб чиқариш таълими мастерлигига таклиф этишди. 1948 йилдан эса 34-фабрика-завод таълими мактабига катта мастер бўлиб ўтди. 1950 — 1962 йиллар мобайнида 11, 14, 24, 40-фабрика-завод таълими мактабларида директорлик қилди.

Рихситилла ака Тошкент шаҳридаги қирқдан ортиқ билим юрти директорлари орасида энг тажрибалиси саналади. Шаҳарда ҳунар-техника таълими соҳасида ишлаётган кишилар орасида Рихситилла ака билан бирга ишлаб, у кишидан тажриба ўрганган, яхшилик кўрганлари кўп. Жумладан, 63-билим юртининг ўзидан қисқа вақт мобайнида олти киши билим юртлари директори ва директор ўринбосари лавозимларига кўтарилиб кетишди. Шулардан бири 139-билим юртининг директори Миробид Самиговдир. Бу киши Рихситилла ака эллагинчи йилларда 24-фабрика-завод таълими мактабига директорлик қилган пайтда шу мактабни тамомлаб, ўн йил қурилишда ишлади. Кейин 34-билим юртига ишлаб чиқариш таълими мастери бўлди. Рихситилла аканинг даъвати билан ишлаб юриб техникумни, 63-билим юртига катта мастер бўлиб ўтгач эса, педагогика институтини сиртдан ўқиб тамомлади. Мана беш йилдирки, 139-ҳунар техника билим юртига муваффақиятли раҳбарлик қиляпти.

— Бу ерга ишга ўтганимга қадар менга директорлик лавозимини икки марта таклиф этишди,— дейди Миробид ака.— Лекин икки гал ҳам Рихситилла акамдан ажралгим келмади. Учинчи марта таклиф этишганида ҳам йўқ демоқчи бўлгандим. Рихситилла акам рози бўлмадилар: «Ҳар бир яхши кадр ўсиши керак. Ҳамон, Сизга ишонч билдирилаётган экан, бу ишонччи оқлашингиз лозим», дедилар. Мен раҳбар сифатида би-

рон-бир яхши фазилатга эга бўлсам булар учун аввало Рихситилла акамдан қарздорман.

Яширишнинг ҳожати йўқ, баъзи бировлардан «Рихситилла аканинг таянч-намуна ҳунар-техника билим юртига директор бўлиб омади келди, бу билим юрти учун ёрдамни аяшмайди», деган гап-сўзларни ҳам эшитдик. Шу фикрни М. Самиғовга айтсам, у кулиб: «Рихситилла аканинг омади меҳнатсеварлигида, қийинчиликлардан қўрқмаслигида, яхши ташкилотчилигида,— деди.— Ўзингиз ўйлаб кўринг, эллиқдан ошган, республика Давлат ҳунар-техника таълими комитетида яхши вазифада ишлаётган одам ўз ташаббуси билан ҳали пойдевори ҳам қўйилмаган билим юртига директор бўлиб (қуйи лавозимга) борди. Унинг ўрнида тинчини ўйлайдиган одам бўлса иссиқ ўринни совутмаган бўларди. Ун йилдан сал кўпроқ вақт мобайнида йўқ билим юрти бор бўлди, таълим-тарбия соҳасидаги ишлари кўзга ташланди, у ҳақда марказий газета ва журналларда ёзилди. Бу ерда қурилиш билим юртлари раҳбарларининг Бутуниттифоқ кенгаши бўлиб, бутун мамлакатдан кишилар тажриба ўргангани келишди. Бу ютуқлар табиийки, раҳбардан катта ташкилотчилик ва меҳнатсеварликни, коллективдан эса уюшқоқлик билан аниқ мақсад сари дадил интилишни тақозо этади. Қўлаверса, гап билим юрти қандай имкониятларга эга эканлигида эмас, балки шу имкониятлардан қандан фойдаланилаётганлигида».

Рихситилла ака билан кўп йиллардан бери ишлаб келаётган Собир Орипович Орипов шундай воқеани эслайди: «Рихситилла акам 11-фабрика-завод таълими мактабидан янги мактабга ишга ўтадиган бўлиб юрган пайт эди. Шунда у киши мактаб территориясида боғ барпо этиш ҳаракатига тушиб қолдилар. Мен: «Ахир, Сизга нима зарурати бор бу ишга бош қотириб, эрта-индин кетадиган одам бўлсангиз. Янги директор келса қилар», десам у киши елкамга қўл ташлаб: «Собиржон,

ҳар ким ўздан кейин бог, гулзор қолдирса ҳаёт кўрам бўлади» дедилар.

Бу гап ўз умрини ишчилар синфига ўринбосарлар тайёрлашга бағишлаган фидокор инсоннинг бутун ҳаёти мазмунини ташкил этади. Ҳа, у қаерда ишламасин ўша жойни обод қилди, ўздан яхши ном қолдирди. Партия ва ҳукумат Рихситилла Ҳусановнинг бу хизматларини юқори баҳолади, кўкрагига «Олтин юлдуз» медалини тақиб қўйди.

Мингларнинг устози ҳамон сафда, қизгин меҳнат кучоғида. Бир қарасанг уни билим юртига янги ўқув-техника воситалари келтириш ташвишида юрганини кўрасан, бир қарасанг дарс анализида ўтирган бўлади. Яна бир қарасанг пойтахтдаги қурилишларда практика ўтказаяётган билим юрти ёшлари орасида юрган бўлади. Рихситилла ака игна билан қудуқ қазишдек қийин, аммо шарофли мураббийлик касби бетиним меҳнат қилишни, тинмай ижодий изланшни тақозо этишини тушунишдан ташқари, ҳозирги ҳаётнинг ҳар бир инсон олдида қўяётган талаблари ғоят юқори эканлигини чуқур англайдиган одам. Шунинг учун ҳам донм ҳаётини мана шу талаблар даражасида ташкил этишга интилади, атрофдагилардан ҳам шуни кутади.

ГУЛДАСТА

Лобархонлар оилада олти фарзанд эдилар. Уйлариди эски тикув машинаси бўларди. Болаларнинг устбошини онаси шу машинада тикканида Лобархон машина игнасига ил ўтказиб беришни, тикилаётган буюмининг чокини тортиб туришни яхши кўрарди.

У Кўкчадаги 40-мактабда ўқиб юрган пайтида ҳам меҳнат дарсида кўпинча қизлар тикувчилик билан шуғулланишарди. Дастлаб машинада материалга йўл туширишни, чокларнинг текислигини таъминлашни, тугма қадашни ўрганишди. Кейин фаргуклар, қўғирчоқлар учун кўйлақлар тикадиган бўлишди. Лобархон

топширилган ҳар бир вазифани ҳавас билан бажарарди. Муаллималари Ҳамида опа доим уни синфдаги қизларга намуна қилиб кўрсатарди.

— Лобардай бўлинглар,— дерди у.— Мана, ншини кўринглар, катта чеварлар тикканидан қолишадиган жойи йўқ.

Албатта, бунда муаллима муболаға қиларди. Лекин тарбияда мақтов ўз ўрнида ишлатилса, ҳар қандай панд-насиҳатдан афзал бўлишини у пайтда Лобар туншунмасди. Муаллиманинг гаплари ғайратига ғайрат қўшарди.

Унинг асл нияти тикувчи эмас, муаллима бўлиш эди. Чеварликни ҳамма хотин-қизлар билиши лозим бўлган «қўшимча касб» ҳисобларди. Пазарида муаллимлар энг ҳурматли кишилар эди. Болаларга илм ўргатишни, улар уни «Муаллима опамиз» деб ҳурмат қилишини истарди. Лекин орзу бошқа-ю, ҳаёт бошқа экан. Лобархон ўрта мактабни битириб, Тошкентдаги Низомий номли Давлат педагогика институтининг филология факультетига ҳужжат топшириб, конкурсдан ўтолмади. Уриниши беҳуда бўлганидан анча вақт эзилиб юрди. Кейин икки-уч дугоиасининг даъвати билан 5-ҳунар-техника билим юртига кирмоқчи бўлди. Мақсадини уйдагиларга айтганди, улар рози бўлишди.

Аmmo Лобархон билим юртида ўқиб юрганида ҳам муаллим бўлиш орзусидан воз кечмади. Кейинроқ институтнинг сиртқи бўлимига ҳаракат қилишни кўнглига туғиб қўйди.

5-ҳунар-техника билим юртининг ўқувчилари «Юлдуз», «Қнзил тонг» ишлаб чиқариш бирлашмаларида меҳнат практикасида бўлишарди. Шундай практикаларда икки-уч бўлгандан кейин Лобархонда замонавий тикувчилик корхонаси, унинг одамлари, олдига қўйилган вазифалар ҳақида илк тасаввур пайдо бўлди. Тикувчилар зиммасига халқни юксак дид билан кийинтириш, улар учун пишиқ, чиройли, арзон кийим-ке-

чаклар тайёрлашдек муҳим вазифа юклатилганини англади. Чеварлар орасида шаҳар Совети, республика Олий Советининг депутатлари бўлган, кўкрагида қўша-қўша орден ва медаллар ярқираб турган кишилар борлигини, улар давлат ишларини ҳал этишда иштирок этишларини, эл-юрт орасида обрў-эътиборлари зўр эканлигини билганида тикувчилик ҳам муаллимлик каби мўътабар касб эканлигини тушунди, унга ҳаваси, ихлоси ортди.

«Қизил тонг» бирлашмасида практикада бўлганида кўпроқ мастер Мария Григорьевна Гликман қўлида ишлашга ҳаракат қиларди. Ўз касбини яхши билган бу аёлни Лобархон яхши кўрарди. Устоз ҳам шогирдларига эътиборли эди. Уша пайтда бирлашма саратовликларнинг маҳсулотни биринчи тақдимда топшириш методида ишлашга ҳали ўтмаганди. Тайёрланган буюмларнинг бир қисмини техника нazorати бўлимидагилар цехга қайтариб туришарди. Мария Григорьевна практикант қизларни мана шу нуқсонли буюмларни тузатишга қўярди. У брак маҳсулотни қўлга берарди-ю, аммо ундаги нуқсонни айтмасди. Буни ҳар ким ўзи топиши керак эди. Қизлар нуқсонни тополмай қийналиб қолгандагина Мария Григорьевна ёрдамга келарди.

— Чеварликни яхши тикувчининг ишига қараб эмас, аксинча ёмон тикувчининг ишига қараб ўрганиш керак, — мастер шу гапни кўп такрорларди. — У йўл қўйган нуқсонларни кўргин, билгин-да, уни такрорлама. Ана шундагина чинакам чевар бўлиш мумкин.

Практика пайтларида Мария Григорьевна билан бирга ишлаш Лобархонга кўп нарса берди. Билим юртини битириш арафасида у кийим тикишдаги асосий операциялар бўйича дурустгина кўникмага эга эди. Қўзлари ёниб, лабларида табассум ўйнаб турадиган ёқимтой бу қизни цехдагилар ҳам севиб қолишди.

— Дипломингни олгач бошқа ёққа бораман деб юрма, ўзимизга келавер, — дейишди 2-цехнинг раҳбарлари ҳам.

Лобархон шундай қилди. Тезда коллективга сингиб, иши юришиб кетди.

Тикув цехларида 5-6 йил ишлаган, кийим тиккишдаги ҳамма жараёнларни билган тажрибали чеварлар резервистлик вазифасига кўтарилади. Резервист қайси участкага ёрдам зарур бўлса, ўша ерда ишлайди. Лобархон бу вазифага бир йилда кўтарилди. Яна сал вақт ўтгач корхонанинг машғал ишчилари сафидан ўрин олди. Цех комсомол ташкилотининг секретари, область комсомол комитетининг аъзоси сифатида бажараётган жамоатчилик ишлари ҳам чевар қизнинг пешқадамлар сафида бўлишига халақит бермади. У вақт ўтган сари камолот йўлида илгарилаб, меҳнат унумдорлигини оширишининг янги имкониятларини топа бошлади.

* * *

...Шу куни Лобархон учун анча кутилмаган воқеа бўлди. Тушлиқдан кейин бирлашма партия ташкилотининг секретари Л. А. Орлова, фабком раиси Р. А. Сенова, цех бошлиғи Л. М. Сивалина гулдаста кўтариб унинг ҳузурига келиб қолишди. Ён-атрофдагилар беихтиёр ишларини тўхтатиб, қарсақ чалиб юборишди. Ҳамма Лобарга ҳайрат ва ҳавас билан тикилди.

— Қадрли Лобархон! Сизни фирмамизда биринчи бўлиб икки шахсий беш йиллик топширигини бажарганлигиниз билан қизгин табриклаймиз! — деди Лидия Андреевна унга гулдаста топшираркан, ҳаммиша саломат бўлинг, чевар қўлларингиз дард кўрмасин...

Партия ташкилотининг секретари уни меҳрибонлик билан бағрига босиб, юз-кўзидан ўпди. Қизни шогирди Шоира Убайдуллаева ва бошқалар ҳам чин дилдан табриклашди.

— Ишдан кейин «ювамиз», — деди Шоира Лобархоннинг қулоғига пичирлаб, — баҳонага ўрин йўқ.

Лобархон меҳнати тақдирланганлиги, ҳамкасбларининг илиқ сўзлари учун миннатдорчилик билдирди. Ҳаяжонланганидан анча довдираб ҳам қолди.

Бирлашмада катта меҳнат ғалабасига эришганларни корхона раҳбарлари гулдаста билан табриклаши анъанаси анчадан бери мавжуд. Лекин бугунги воқеанинг кутилмаган жойи шу бўлдики, Лобархон икки беш йиллик маррасига яна ўн-ўн беш кундан кейин, сентябрнинг бошларида етаман деб ўйлаганди. Буни қарангки, адашган экан. Меҳнат ва иш ҳақи бўлимидагилар машғал тикувчилар меҳнати натижаларини ҳисоб-китоб қилишда ҳеч янглишмайди.

Иш тугаш арафасида Лобархон Суннатуллаева эришган меҳнат ғалабаси «Чақмоқ» жанговар варақаси орқали бутун бирлашмага маълум қилинди. Бу ҳақда райкомга, шаҳар газетаси редакциясига ҳам ахборот юборишди. Интиланганга толе ёр деганлари шу бўлса керакда.

...Асли бу ҳаракат 1975 йилнинг бошида бошланди. Бир кун эрталаб 2-тикув цехида бирлашма кол-лективининг митинги бошланди. Шу кун республикадаги тўққиз новатор ишчи тўққизинчи беш йилликда икки беш йиллик тошширигини бажариш бўйича ташаббус билан чиқишганди. Уларнинг бу ташаббусини республика Компартияси Марказий Комитети маъқуллади.

«Қизил тонг»чилар ҳам тўққизлар ташаббусини қўллаб-қувватлашди. Корхонанинг тўққиз ишчиси, шу жумладан, 2-тикув цехидаги эркаклар пальтоси агрегатининг илғор тикувчиси Лобархон Суннатуллаева ҳам бу ташаббусга қўшилди.

Уша пайтда Лобархон шахсий тўққизинчи беш йиллик планини бажариб қўйиб смена нормаларини мунтазам 160—165 процент адо этаётганди. Икки беш йил-

лик топшириғини бажариш учун эса бу суръат камлик қиларди.

Хўш, нима қилиш керак? Тикувчи ўзининг кундалик иш жараёнига хаёлан разм солиб, ҳали иш вақтини яна зичлаштириш мумкинлигини, анча вақти ишлаб чиқариш билан бевосита боғлиқ бўлмаган юмушларга сарфланаётганлигини, тезликни оширишнинг иложи борлигини пайқади.

У худди шундай қилди. Ҳар куни ишга одатдагидан ярим соат олдин келиб машинасининг созлигини текширадиган, нуқсонни аниқласа механикка созлатадиган, хом ашё материални ҳам тушгача қимирламай ишлаш учун етадиган қилиб ғамлаб оладиган бўлди. Шундай қилиб, у 1975 йил 20 августда биринчи бўлиб икки беш йиллик топшириғини бажариб, ҳамма ҳавас қилса арзийдиган меҳнат ғалабасига эришди...

* * *

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети республика саноатида, қурилишида ва транспортида мураббийлик ҳаракатини янада ривожлантириш тадбирлари тўғрисида 1974 йил 13 августда қабул қилган қарорни «Ўзизил тонг» чеварлари атрофлича муҳокама қилиб, маъқуллашди. Тез вақт мобайнида бирлашмада мураббийлар кенгаши ташкил этилиб, корхона ёшлар билан ишлаш бўйича жанговар штабга эга бўлди. Бирлашманинг илғор чеварлари ўртасида «Энг яхши мураббий» деган фахрли номни олиш учун мусобақа қилиб кетди. Бу ҳаракатдан Лобархон Суннатуллаева ҳам четда қолмади. У бирлашмага кечки ишчи ёшлар мактабини битириб келган Шоира Убайдуллаевани шогирдликка олди. Лобархон устозман деб ўзини катта оладиганлар тоифасидан эмасди. Шоира эса ортиқча нийманчоқликни хуш кўрмайдиган қиз. Шунинг учун ҳам устоз ва шогирд ўртасида дастлабки кунлардан илқ, самимий муносабат юзага келди. Лобархон янги

ишлай бошлаган кишининг корхонадаги меҳнат шартига кўникма ҳосил қилиши қийин бўлишини яхши билади. Шунинг учун у шогирдининг қўним топиб, ҳавас билан ишлаб кетиши учун қўлидан келган ҳамма ёрдамни берди.

Шоира қисқа вақт мобайнида устозининг ёрдамида пальтога астар улаш, чок тикиш, енгга пардоз йўллари туширишни ўрганиб олди. У Лобархонни опасидай яхши кўриб ҳамиша унга ўхшашга интилди.

...Боя Лобархонга гулдаста тақдим қилинганда Шоира ҳазил билан айтган гап ишдан кейин чинга айланди. Икки дугона Революция хиёбонидаги кинотеатрга бориб, дурустроқ фильм бўлса кўрмоқчи бўлишди. Улар сув сепиб салқин қилинган баланд бинолар, адл ўсган оқтерақларнинг узун сояси билан қопланган оқшомги Пролетар кўчасидан юриб, гурунглашиб кетишди. Шоира устозининг меҳнат муваффақиятлари ҳақида суюниб гапирди:

— Ҳақиқий тикувчи деб Сизни айтса бўлади, — деди у, — пальто тикишдаги 56 операциянинг ҳаммасини аъло даражада биласиз, «универсал»сиз. Суръатингизга эса ҳамма қойил.

— Бунинг ҳеч бир қийин жойи йўқ. Интилса, касбига меҳр қўйса бунга ҳамма, мана сен ҳам эришмо-нинг мумкин. Сенда ҳозирча тажриба камроқ, холос.

— Эҳтимол, тўғри айтарсиз.

— Албатта. Айтганман-ку, мен ҳам сенга ўхшаган эдим. Фақат ишга бўлган қизиқишим бир жаҳон эди...

Яхши билан юрсанг етасан муродга, деганларидек тўққизинчи беш йиллик ниҳоясига келиб Шоира Убайдуллаева смена топшириқларини мунтазам 20—25 процент ортиғи билан бажарадиган ишчилар сафидап ўрин олди. Аммо ҳали у устози даражасига етиш учун анча меҳнат қилиши, суръатни тезлаштириш, меҳнат сифатини яхшилашнинг янги имкониятларини топиши лозим.

Лобархон учун тўқизинчи беш йиллик қувончли воқеаларга бой бўлди. У шахсий беш йиллик планини бажаришда муваффақиятга эришганлиги учун Меҳнат Қизил Байроқ ордени, «Москвич» енгил автомашинаси билан мукофотланди. 1976 йилнинг бошида эса Совет Иттифоқи Коммунистик партияси сафига қабул қилинди.

Ўнинчи беш йиллик бепоён мамлакатимизнинг ҳамма жойида бўлганидек, «Қизил тонг» тикувчилик ишлаб чиқариш бирлашмасида ҳам зўр сиёсий меҳнат жўшқинлиги вазиятида бошланди. КПСС XXV съезди шарафига меҳнат самарадорлигини ва маҳсулот сифатини ошириш учун, халқ хўжалиги планларини муваффақиятли адо этиш учун тикувчилар ўртасида ўзаро социалистик мусобақа кенг қулоч ёйди. Худди шу пайтда республиканинг ўн наворот ишчиси ўнинчи беш йилликда икки беш йиллик топшириғини бажариш ташаббуси билан чиқди. Бу ташаббусга Лобархон Суннатуллаева ҳам қўшилди.

Лобархон коммунист деган шарафли ном зиммасига зўр масъулият юклашини яхши ҳис қиларди. КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Л. И. Брежневнинг Москвадаги Лихачёв номли автомобиль заводида сўзлаган нутқи ҳам унинг ёдида эди. Леонид Ильич бу нутқида ҳозирги илғор ишчи учун нормани ошириб бажариш етарли эмаслигини, шу билан бирга у актив жамоатчи бўлиши, бошқаларни ҳам ўзидай ишлашга ўргатиши лозимлигини алоҳида уқтирганди. Шунинг учун ҳам Лобархон ўнинчи беш йилликда икки беш йиллик топшириғини бажариш бўйча ваъда бераркан, ёшларга тажриба ўргатажagini ҳам унутмади. Бригадага янги ишга келган Малика Ҳмарова, Валентина Анисимова, Люда Карповани шогирдликка олиб, уларни ҳам яхши тикувчилар сафига қўшишга сўз берди.

Ҳозир у мана шу ваъдаларини бажариш йўлида ғайрат билан меҳнат қилашти.

* * *

«Қизил тонг» тикувчилик ишлаб чиқариш бирлашмаси Ўзбекистон ССР Енгил саноат министрлигининг илгор корхоналаридан саналади. Бирлашмада аёллар ва эркеклар, болалар учун тикилган турли модел ва фасондаги пальтолар юқори сифатлилиги билан ажралиб туради. Коллектив КПСС XXV съезди буюмлар сифатини яхшилаш, меҳнат самарадорлигини ошириш бўйича белгилаган вазифаларни муваффақиятли адо этаяпти. Ҳозир бу ерда ҳар йили тайёрланаётган 70 миллион сўмлик буюмнинг 40 процентдан ортиғи давлат Сифат белгисини олган. Бу республикадаги тикувчилик корхоналари орасида юқори кўрсаткичдир. Лекин буюмлар сифати ҳақида сўз борганда, юзта рақамдан харидорнинг фикр-мулоҳазасига таянган афзал. Бирлашма директори Ойжамол Қодировага шу ҳақда гапирганимизда, у одамлардан келган бир папка мактубни олдимизга қўйди. Мана, улардан айримлари:

«Бу сафар Тошкентга борганимда фарзандларимга совга-салом ахтариб кийим-кечак магазинига кирдим. Секцияларнинг биридаги болалар пальтоси кўзимга чиройли кўринди. Бир оз иккиланиб харид қилдим.

Уйга кириб пальтони ўғлимга кийдириб кўрдим-у, бутун шубҳаларим тарқаб кетди. Ҳаммамиз хурсанд бўлдик. Айниқса, ўғлимнинг қувончи ичига сиғмасди.

Бутун оила аъзоларимиз билан сиз қўли гул чеварларга офарин айтамыз.

*Тоғиболди Отажонов,
Фарғона область Қува районидаги
Калинин номли колхоз».*

«Биз ўрта яшар аёллар, одатда, ўзимизга пальто танлашда кўпинча қийналамиз. Бу моделшуносларнинг бизларга камроқ эътибор бераётганидан бўлса керак. Аммо, сизлар тикиб чиқараётган пальтолار бизнинг дидимизга мос келаётир.

*Е. П. Логинова,
Ўзбекистон ССР, Ўш области,
Холмион қишлоғи»*

«Мен кўп вақтдан бери кўнглимдагидек фасонда тикилган пальто тополмай юрардим. Ниҳоят, яқинда дидимга мос, хушбичим пальто харид қилишга муяссар бўлдим. У дугоналаримга ҳам жуда маъқул бўлди. Чунки пальто учун материал ҳам, фасон ҳам юксак дид билан танланган, тикилиши ҳам бежирим. Қўли гул чевар тайёрлаганлиги сезилиб турибди.

Сизларга самимий миннатдорчилик билан,

*Лидия Оксендгендлер,
Самарқанд шаҳри, Зарафшон
кўчаси».*

Сўнги мактубдаги қуйидаги жумла эътиборимни тортди: «Қўли гул чевар тайёрлаганлиги сезилиб турибди». Афтидан мактуб муаллифи кийим сифатини яхши фарқласа ҳам, ҳозирги замон тикувчилик саноати ишидан дуруст хабардор эмасга ўхшайди. Акс ҳолда бир буюм тайёр бўлгунга қадар 55—60 операция бажарилиб, 40—45 тикувчининг қўлидан ўтишини тикувчиликдаги юқори сифат коллектив меҳнати маҳсули эканлигини эътиборга оларди. Ҳа, ҳозирги тикувчиликда харидорга манзур буюм бутун коллектив меҳнати натижаси. Лобархон Суннатуллаева эса фидокорлиги билан эл олқишига сазовор бўлаётган юзлаб чеварларнинг биттаси. Корхона адресига келаётган юзлаб миннатдорчилик мактублари унинг ҳам меҳнатига бе-

рилган юқори баҳодир. У буни яхши англайди. Шунинг учун ҳам зиммадаги вазифани бутун зеҳнини бериб, ихлос билан бажаришга интилади.

Қайси бир мутафаккир ҳар бир одам маълум бир қобилият билан дунёга келади, ҳамма гап унинг мана шу қобилиятини пайқашда, деган экан. Лобархон ўзининг қандай қобилият билан туғилганлигини билмайди-ку, лекин тикувчи бўлганлигидан мамнун. Ахир, нега мамнун бўлмасин?! Кечагина мактабда қўғирчоқ учун кўйлак тикканига суюниб юрган қизалоқ бугун республикадаги йирик тикувчилик корхонасининг донгдор ишчиси, икки бахтли фарзанднинг онаси, рўзғори беками-кўст...

Лобархон буларнинг ҳаммасига касбига муҳаббати, ҳалол меҳнати туфайли эришди.

ЕР ИШҚИ

Май ойининг охирлари. Ердан бодраб чиқиб, барг ёзган гўзалар бепоеъ далаларни яшил чойшабдай қоплаган. Янгибоёй Бердиқулов бошлиқ сабзавотчилик бригадасида эса помидор ва бодринглар қийғос гуллаб, беш гектарлик майдондаги ичи қизил қовун биринчи чопиқдан чиқариляпти. Ўттиз чоғлиқ йигит ва қиз қовун чопиқ билан банд. Қимдир катта ашулани хиргойи қилади.

Қўшни «Инқилоб» колхозидан келган ўзаро текшириш бригадаси аъзолари гўзаларнинг аҳволини кўздан кечириб бўлиб, сабзавотчилик бригадасида қовун чопиқ қилаётганлар ёнига келиб «ҳорма-бор бўл» қилишди, чопиқ сифатини кўздан кечиришди.

Абдурахим пешонасини чорси билан танғиб, ғайрат билан кетмон уради. Унинг қўлидан чиққан эгатларда бўғзига упадек тупроқ уюлган қовун туплари худди чизиққа тизилган қўғирчоқлардай бўлиб турар, кўрган кишининг ҳаваси келарди. Ўзаро текшириш

бригадасининг аъзолари йигитнинг чопиғини аъло баҳолашди. У кунлик нормасини икки-икки ярим барабар ошириб бажараётганини эшитишганда эса «Отанга раҳмат, ўғил бола, ҳақиқий деҳқон экансан» дейишди.

Эртаси кун и кечқурун Абдураҳим даладан қайтиб, сўрида ёнбошлаб ётганида, идора қоровули келиб бошлиқлар йўқлаётганини айтди. Абдураҳим борганида раис хонасида правление аъзолари тўпланиб ўтиришганди.

— Деҳқонлигингга тан бердик, ука,— деди раис йигитдан ҳол-аҳвол сўраркан мамнуният билан.— Беш ой кетмон чопдинг етар энди. Озгина хат-саводинг борлигини эшитдик. Илминг увол бўлмасин. Энди сени ўзинг ишлаётган бригадага табелчи қилиб тайинлаймиз.

— Ишончларинг учун раҳмат!— Абдураҳим правление аъзоларига бир-бир қаради.— Лекин мен бир йилсиз бошқа иш қилмайман. Сабаби, колхозчилар олдида сўз берганман.

— Мурувватингга балли!— раиснинг юзи табассумдан ёришиб кетди.— Шу гапингнинг ўзи эллик йил кетмон чопгандан аъло бўлди. Лекин правление аъзолари лозим топган ишни қилишинг ҳам керак.

Эртаси кунидан Абдураҳим табелчилик қила бошлади.

Воқеа бундай бўлганди. 30-йилларнинг бошида Тошкент областининг Қовунчи, Қорасув, Ўртасарой каби районларидаги хўжаликларда экиладиган ер майдонлари кўп эди-ю, лекин ишчи кучидан танқислик сезиларди. 1933 йилда республиканинг биринчи президенти Йўлдош Охунбобоев Фарғона областининг аҳоли зич жойлашган Бағдод, Қува, Олтиариқ районларида бўлиб, кишиларни мана шу ерларга бориб деҳқончилик қилишга даъват этди. Отанинг бу даъвати Қуванинг Деҳқонобод қишлоғилик ака-ука Иброҳимжон ва

Абдурахим Шерматовларга ҳам маъқул бўлди. Бир гуруҳ ҳамқишлоқлари қатори Ўртасарой районидаги «Қизил аскар» колхозига келиб деҳқончилик қила бошлашди. Орадан икки йилча ўтгач, ака-ука Қорасув районидаги Ворошилов номли колхозга (ҳозирги Калинин районидаги «Қорасув» совхозини) кўчиб ўтишди.

Колхозчиларнинг умумий йигилишида колхоз раиси Меливой Шомуродов ака-укани кўпчилик рўпарасига тик тургазиб қўйиб одамларга таништирди, кейин аризаларини ўқиб бериб, колхозчиларнинг фикрини сўради. Биринчи бўлиб Бадал исмли ўрта бўй, яғрини кенг йигит сўз олди:

— Элга эл қўшилса — давлат, йигитлар бизга эл бўламиз деб келишибди, кўп хурсандмиз. Лекин ҳали синашта эмасмиз. Шунинг учун таклифим шуки, иккисини ҳам бир йил кетмонда синасак, кейин колхозга ҳақиқий аъзолликка қабул қилиб, хоҳлаган ишини берсак.

Бу гапни кўпчилик маъқуллади. Раис «Сизлар нима дейсизлар?» дегандай ака-укага қаради.

— Хўп бўлади-да, акалар, кетмонда синасанглар осон экан-ку, — Абдурахим шундай деб белбоғини қўшқўллаб нари-бери суриб қўйди.

Иброҳим эса қизариб-бўзариб:

— Шартларингга мен ҳам рози-ю, лекин кичикии узирим бор-да, — деди.

— Айт узрингни, нима?

— Ўзрим шуки, кетмонни Абдурахимдай чополмасам айбга буюрмайсизлар. Сабаби, асл касбим аравакашлик. От-арава бўлса, майли, кечаси десанглар ҳам, кундузи десанглар ҳам қўшавераман.

Мажлис гала-говур бўлиб кетди. Раис қизил алвон тўшоғлиқ столга қалам билан уриб, жамоатни тинчлантиргач, деди:

— Майли, ўртоқлар, Иброҳимжонни илтимосини ҳам инобатга олиш керак. Колхозимизга аравакашлар ҳам зарур.

Шундай қилиб, ака-ука Ворошилов колхозида бири аравакаш, иккинчиси сабзавотчилик бригадасида кетмончи бўлиб ишлай бошлади. Иккиси ҳам қисқа вақт мобайнида юртга сингиб, катта-кичикнинг ҳурматини қозонди. Юқорнда айтганимиздек, колхозчилар синовидан айниқса Абдурахим муваффақиятли ўтди.

1947 йилда Абдурахим бригадага бошчилик қиларди. Бир кунни уни колхоз катталари чақириб, омборга мудирлик қиласан, дейишди. Табиатан мулоғим йиғит катталарнинг гапини иккита қилмади, янги вазифада ишлай бошлади. Бу ҳақда дастлаб уйдагиларга ҳеч нарса демади. Ўғлининг янги ишга ўтганлигини Суйдиписо кампир бир ҳафтадан кейин билди. Вемаслаҳат иш қилганлиги учун ўғлидан хафа бўлди.

— Катталарнинг буйруғида, энажон,— деди ўғил.

— Ундай бўлса, чақир ўша катталарнингни, ўзим гаплашаман.

Кампир оқшом ош дамлаб турадиган, ўғли раис билан парткомни бошлаб келадиган бўлди.

Меҳмонлар белгиланган вақтда келишди. Ишком остидаги сўрида палов еб, кўк чой ичиб, ундан-бундан гаплашиб ўтиришди. Пиёлалар тўнкарилгандан кейин кампир сўри четига келиб омонат ўтирди-да, илтимосини айтди — ўғлини эски ишига қайтаришларини сўради.

— Абдурахимжонга омборчиликни правление аъзолари лозим кўрди, эна,— деди раис.— Ўғлининг ҳалол, диёнатли йиғит. Кўпнинг ҳақини шундай йиғитларга ишониб топширмасак, кимга топширамиз?

— Ўғлимни улуғлаб, ҳурматлабсанлар, раҳмат! Сизларни эл-юрт улуғласин. Лекин менинг розилигимга ҳам қаранглар. Менга қолса, Абдурахим ҳаминша ота-бувасининг касбини қилсин. Ота-буваси баззоз ҳам, дўкандор ҳам ўтмаган. Улар тупроққа уруғ қадаб ўстириб рисқ-рўзларини топишган, раис болам. Деҳқончилик улуғ касб, Абдурахим бу касбни ардоқласа,

қишлоғимиздаги деҳқон буваларининг муносиб шогирдлари бўлса кам бўлмайди.

Колхоз катталари кампирнинг раъйини қайтаришолмади. Абдураҳим яна эски ишини қила бошлади. Шундан бери кўп сувлар оқиб ўтди. Аммо ҳамон она насихати ўғлининг қулоғида.

* * *

«Қорасув» совхози ерларига эллагинчи йилларга қадар пахта экиларди, кейин сабзавот экиладиган бўлди. Хўжалик деҳқонлари зиммасига йил сайип қомат кериб бораётган Тошкент шаҳри аҳолисини сабзавот билан таъминлаш вазифаси юклатилган.

Сабзавоткор меҳнати пахтакор меҳнатидан анча фарқ қилади. Сабзавоткор учун экиш-тикиш, экинларини парваришлаш, йиғим-терим мавсумлари қарийб бутун йил бўйи давом этади. Ҳар бир экин алоҳида агротехникани, алоҳида парваришни талаб этади.

Масаланинг бошқа бир томони ҳам бор. «Қорасув» совхози каби шаҳар яқинида жойлашган хўжаликларнинг шароити, жумладан, Бўка, Пискент районлари хўжаликларидагидан фарқ қилади. Шаҳардан олис ерларда ўрта мактабларни битирган ёшларнинг аксарият қисми, агар қишлоқда яшашни истасалар, ўз-ўзидан деҳқончилик билан шуғуллана бошлайдилар. «Қорасув» совхози каби хўжаликлардаги ёшлар учун эса касб танлашда бошқа қулайлик ҳам бор. Уларга совхозда меҳнат қилиш маъқул бўлмаса, бемалол шаҳардаги завод ва фабрикаларга қатнаб ишлайверишлари мумкин.

Ёшларни деҳқончиликка жалб этиш билан боғлиқ бу проблемани Абдураҳим ака биринчилардан бўлиб иллаган ва уни ҳал этиш бўйича мулоҳазаларини кўпчилик олдида кўп марта лаб айтган. Унинг фикрича,

шаҳар яқинидаги хўжаликларда меҳнат шароитини яхшилаш, бу демак, сабзавотчилик ва чорвачилик ишларини механизациялаш йўлини изчил давом эттириш, ёшларнинг талаб ва эҳтиёжларига сезгир бўлиш улар ота-буваларининг мўътабар касбини давом эттиришларига эришишнинг асосий омилларидир. «Қорасув» совхозида худди шундай қилляпти ҳам.

Абдурахим аканинг қалбида КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Л. И. Брежнев ВЛКСМ XVII съездидаги нутқида айтган сўзлар чуқур жой олган. Совет давлатининг бошлиғи мамлакатимиз комсомолларининг бу анжумани минбарида туриб, мураббийчилик ҳаракатига юксак баҳо берган, бу хайрли иш оммалашиб, барча заводлар, фабрикалар, шахталар, қурилишлар, колхоз ва совхозлар, қисқаси бутун мамлакатимизни қамраб олишини истаганди. Абдурахим ака совхоз касаба союз комитетининг ёшлар билан ишлаш секциясининг бошлиғи сифатида бу ишга ҳоли-қудрат ўз ҳиссасини қўшаяпти. У тез-тез совхоз дирекцияси, партия комитети олдига ёшларнинг турмуш шароитини яхшилаш, уларнинг билим даражаларини ошириш, янги техникани эгаллашларига ёрдам бериш масалаларини қўяди. Совхоз территориясидаги мактабларда ўқувчи ёшлар билан тез-тез учрашиб, уларни ўнинчи синфни тамомлагач, қишлоқ хўжалигида меҳнат қилишга давват этади. Бу тадбирлар сўзсиз ўз самарасини берапти. Совхозда бўлим ва бригадаларни бошқараётган, агрономлик қилаётган Эркин Исмоилов, Шавкат Сулаймонов, Тўлқин Норматов, Қаҳҳор Мустафоев каби ёшлар яқингинада ўрта мактабни битириб, оталари, оналари қўлидан кетмонни олишганди. Ҳозир улар совхознинг етакчи кадрлари бўлиб қолишди, кўкракларини қатор орден ва медаллар беаб турибди. Бу ёшлар Абдурахим акани ўз устозлари деб билишади.

Урушдан кейинги йилларда партия ва ҳукумат қишлоқ хўжалигининг барча тармоқлари қатори сабзавотчиликни ривожлантириш, ундаги асосий ишларни машина-механизмлар зиммасига юклаб, деҳқон меҳнатини енгиллаштириш бўйича нақадар катта тадбирларни белгилаганлигини «Ўорасув» совхози мисолида ҳам кўриш мумкин.

— Ноиложликдан ғўзапоя юладиган агрегатни сабзи кавлашга мослаштирган, бодрингга эгат олишда омондан фойдаланган вақтларимиз ўтмиш бўлиб қолди,— дейди бу ҳақда Абдураҳим ака.— Эллигинчи йилларда совхозимизда иккитагина «ХТЗ» универсал трактори бор эди. Ҳозир ўн олти бригаданинг ҳар бири иккитадан тракторга эга. Бундан ташқари совхозда деҳқончиликдаги турли юмушларда қўлланиладиган бошқа техника воситаларининг ҳам каттагина парки мавжуд. Пахтакор сингари сабзавоткорларга ҳам илм-техника қўшқанот бўлди. Ҳозир бизда экинларни экиш, парваришлаш, йиғиб-териб олишдаги асосий ишлар техника зиммасига юклатилган.

Абдураҳим ака бошлиқ бригада совхозда пешқадам саналади. Бригада азаматлари тўққизинчи беш йилликда 50 гектар майдондан 3600 тонна ўрнига 5223 тонна ҳосил кўтаришганди, ўнинчи беш йилликнинг биринчи йилида 817 тонна ўрнига 1183 тонна, иккинчи йилида—1300 тонна ҳосил кўтарилди. 1978 йили эса коллектив давлатга 1360 тонна сабзавот етказиб бериб, зўр муваффақиятга эришди. Коллектив ўнинчи беш йилликни рекорд кўрсаткичлари билан якунлаш учун пнтилаяпти.

Тажрибали сабзавоткор билан суҳбатлашиб ўтириб, бригада муваффақиятларининг сири нимада эканлигини, бир совхознинг ўзида ер-сув шароитлари, техник имкониятлари, ишчи кучи бир хил бўлган бригадалар нега экиндан ҳар хил ҳосил олаётганликларини сўрадик.

— Ҳар бир ишни оби-тобида бажаришда, агрономнинг чизган чизигидан чиқмасликда, ҳалол меҳнат қилишда гап кўп. Деҳқончилик ҳалолликни ёқтиради. Бундан ташқари бошлиқ одамларни ишлата билиши, уларга тўғри муомала қила билиши лозим.

Бир кунни совхозимиз директори Рашид ака Алибековнинг олдига иш билан бориб, ҳузурида ўтирувдим, биринчи бўлимда ишлайдиган механизаторлардан бири ишдан бўшаш ҳақида ариза кўтариб кириб келди. Директор йигитдан нега бундай қилаётганлигини сўради. Йигитнинг айтишича, картошка культивацияга етилиб турганида у бригадирдан ярим кунга рухсат олиб, томорқасига қий келтиргани қирга кетибди. Лекин қайтишда трактор бузилиб қолиб, йўлда бир кун қолиб кетибди. Минг азоб билан қайтиб келса, бригадир сўраб-суриштириб ҳам ўтирмай роса сўкибди. Директор механизаторни шаштидан қайтаришга ҳаракат қила бошлади. Мен: «Йигитнинг аризасига қўл қўйиб беринг, Рашид ака, тракторчилар учун иш кўп» дедим. Директор аризага қўл қўйиб юборди. Йигит хонадан чиқиб кетганидан кейин эса менга қараб:

— Бу ишимиз қандай бўлди?— деди. Мен: «Йигитнинг бошлиғидан кўнгли қолган. Энди у срда сидқидилдан ишламайди. Киши қаердаки сидқидилдан ишламаса, мутлақо ишламагани маъқул» дедим. Директорга шундай дедим-у, ўша бригадир ҳақида ўзимча ўйладим: «Ҳа, сен одамларни ранжитишни бошлабсанми, ишингдан ҳам путур кетса керак...» Шундай бўлди ҳам. Бу билан бошлиқ ҳеч кимга дашном бермаслиги керак, демоқчи эмасман. Одамларни ўрни келса мақташ, айб қилса дашном бериш, жазолаш керак. Лекин бу дашном, бу жазо қилинган айбдан ярим энлик ҳам ортиқ бўлмаслиги лозим.

Юқоридаги воқеага қайтайлик. Бунда албатта, механизаторни айбсиз деб бўлмайди. Лекин бунинг учун уни ортиқча койиш ҳам нотўғри. У ишга ички-

лик ичиш ёки чойхонада ошхўрлик қилиш натижасида эмас, балки қонуний томорқаси ташвишида нечикди. Менимча, деҳқоннинг бу ташвиши ҳам ҳамманинг ташвиши бўлиши керак.

Леонид Ильич Брежнев ўзининг деҳқон меҳнатига ва одамларга ризқ-рўз ҳады этадиган ерга чуқур меҳр-муҳаббат руҳи билан суғорилган «Қўриқ» асарида томорқасиз қишлоқ кишиси бамисоли илдизи йўқ дарахт дейди. Одамларни шахсий томорқалик, чорвалик, паррандалик қилиш ҳақида ўйламасдан миллионлаб гектар ерларни ўзлаштириш унинг учун мазмунсиз иш бўлиб туюлганини ёзиб, мамлакатимизда коммунистик мўл-кўлчиликни юзага келтириш учун ҳар бир имкониятдан, ҳар бир парча ердан фойдаланиш зарурлигини, ана шундай қилгандагина умумий дастурхонимизга аталган ноз-неъматлар сероб бўлишини уқтиради. Менимча, бу ўринда Леонид Ильич тамоман ҳақ. Ҳозирги раҳбар давлат манфаатини ўнг қўлга, деҳқон манфаатини сўл қўлга олиб иш кўриши, одамлардан иш талаб қилишдан аввал уларнинг хоҳиш-эҳтиёжларига сезгир бўлиб туриши керак.

Бундан беш-олти йил муқаддам совхозимизда бир қатор хонадонларнинг томорқаси нормадагидан тўрт-беш сўтиҳ ортиқча, уларни қирқиб, совхоз ерига қўшиш керак деган масала кўтарилиб қолди. Шу масалани ўрганиб, ҳал этиш бўйича комиссия тузилиб, унга мен ҳам киритилдим.

Масаланинг чигал томони шундан иборат эдики, кўпгина ортиқча томорқа майдонлари хонадонларнинг ҳовлисига туташ, уларни совхознинг катта ер майдонларига қўшиб юборишнинг имкони йўқ эди. Бунинг устига бу ортиқча томорқа эгаларининг аксарияти совхозга меҳнати сингган кишилар, уларни хафа қилиш ҳам мақсадга мувофиқ эмас. Шундан кейин ўйлаб-ўйлаб хонадонлар бу ерлардан фойдаланаверишсин-ку, лекин совхоз учун тут ўстириб беришсин де-

дик. Бу таклиф ҳаммага маъқул бўлди. Натижада сих ҳам, кабоб ҳам куймади, совхозимизда пилла қурти учун барг кўпайди.

Миришкор деҳқоннинг бригадасида меҳнатнинг ташкил этилиши билан танишиб, унинг қўл остида бир неча йиллардан бери ишлаб келаётган Маҳкам Мирзаев, Ҳамидулла Нўмонхўжаев, Жамила Эрматова, Турғун Усмонов каби илгорлар билан суҳбатлашганимизда бригадирнинг сўзи билан иши бир эканлигига ишонч ҳосил қилдик.

Абдурахим аканинг ҳалол меҳнатини, Улуғ Ватан урушидаги жасоратини давлатимиз ҳам юқори баҳолади. У Ленин ордени, Октябрь революцияси, «Ҳурмат белгиси» орденлари, ўндан ортиқ медаллар билан тақдирланган.

* * *

Уруш бошланганида Абдурахим ака мамлакатимизнинг жанубий чегарасида ҳарбий хизматда эди.

У жангга биринчи бор 1941 йилнинг кеч кузида Тула шаҳри остоналарида кирди. Кейин яна кўп жанглар бўлди. Ўзбек йигити 1-Украина фронтининг артиллерия дивизионларидан бирида жанг қилиб, Орёл, Калуга, Смоленск шаҳарларини, Украинанинг катта қисмини озод этишда қатнашди. Аёвсиз жанглар билан ўтган уч йил мобайнида не-не воқеалар бўлмади-ю, не-не фожиалар юз бермади. Абдурахим ака буларнинг қай бирини эсласин-у, қай бирини сўзласин.

Рус лашкарбошилариининг биридан сўрашган экан: «Сиз кўп жангларни кўргансиз, урушда мағлубият аламини ҳам тотгансиз, ғалаба нашъасини ҳам сургансиз. Айтинг-чи, урушда қандай кишилар яхши жанг қилади?» Лашкарбоши жавоб қилибди: «Уруш дунёдаги меҳнатларнинг энг оғиридир. Шундай бўлгач,

меҳнаткаш кишилар яхши жанг қиладилар, десак тўғри бўлади». Абдураҳим аканинг урушда кўрганлари бу фикрнинг тамоман тўғрилигини исботлайди. У фронтнинг оғир йўлларида ўзи сингари содда, меҳнаткаш йигитлар билан биргаликда минг азобни бошдан кечирди. Бу йигитларнинг кўпчилиги Ватанимиз озодлиги йўлида мардона жон бердилар...

1944 йилнинг 27 апрель тонготарида Абдураҳим ака Тернополь шаҳри яқинидаги жангда замбарагини нишонга тўғрилайётганида чап кафтидан ўқ еб оғир яраланди. Эллик кун госпиталда ётди. Душман снайпери отган ўқ елка суяги орасига кприб қолганди. Ўқ бераётган оғриқ атала ютишга ҳам, ухлашга ҳам имкон бермай қийнади. Қирқ тўққиз кун дегадда елка суяги ўсиб, ўқни эт орасига қисиб чиқарди. Оғриқ қолди. Йигитни операция столига ётқизиб, эт орасидаги ўқни олиб ташлашди. Дўзах азобини берган қўрғошинни хирург Абдураҳимнинг қўлига тутқазди. У бу ўқни буюк урушдан хотира сифатида уйига олиб қайтди.

Яхши соғайгач, жангчи йигитни пахтачилик бригадасига бошлиқ қилиб тайинлашди.

Тула шаҳрига «Қаҳрамон шаҳар» унвони берилганда «Қорасув» совхози сабзавотчилик бригадасининг бошлиги Абдураҳим Шерматов КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари Л. И. Брежнев номига миннатдорчилик мактуби йўллаб, унда ўзининг Тула учун бўлган жанг хотираларини, урушдан кейинги меҳнат фаолиятини, бригадаси коллективи ўнинчи беш йиллик топшириқларини бажариш учун олиб бораётган ишларни баён қилди. Совет давлати раҳбарининг Ер юзида тинчликни мустаҳкамлаш йўлида ҳормай-толмай қилаётган хизматларига юксак баҳо берди. Эрта баҳор кунларининг бирида, бригада аъзолари карам экишга ётганда ўртоқ Л. И. Брежневдан қуйидаги жавоб хати келди.

«Қадрли Абдурахим Шерматович! Ватанпарварлик ва юксак гражданлик ҳис-туйгулари билан тўлиб-тошган мактубингизни ўқиб, гоят мамнун бўлдим.

Улуғ Ватан урушида қатнашган, ҳозирги вақтда эса қишлоқ хўжалигида ғайрат билан меҳнат қилаётган Сизга Коммунистик партиямизнинг ер юзида тинчликни мустаҳкамлаш, совет кишиларининг фаровонлигини ошириш йўлида сарфлаётган куч-ғайрати айниқса тушунарли ва қадрлидир. Мамлакатдаги ҳар бир меҳнаткашнинг зарбдорларча ижодий меҳнат қилиши мана шу умумхалқ ишига муносиб ҳисса бўлиб қўшилишига амин эканлигингиз билан мутлақо ҳақлисиз.

Абдурахим Шерматович, Сизга, бригадангизнинг барча аъзоларига чин юракдан сиҳат-саломатлик, ўнинчи беш йилликда қабул қилган социалистик мажбуриятларингизни бажаришда катта-катта муваффақиётлар тилайман.

Ҳурмат билан, Л. И. Брежнев»

Бу мактуб бутун бригада учун зўр шодиёнага айланиб кетди. Шу муносабат билан совхозда бўлган митингда бригада коллективи эски мажбуриятларини қараб чиқиб, янги оширилган мажбурият қабул қилди.

Абдурахим ака Улуғ Октябрдан аввалги ҳаётни билмайди. Лекин у замонлардаги деҳқоннинг оғир турмуши ҳақида кексалардан кўп ҳикоялар эшитган. Узоққа бормаёй, Абдурахим аканинг бобоси Эрмат акани олайлик. Суйдинпсо кампирнинг айтишича, Эрмат бува ҳам гавдали, ишлаб чарчамайдиган одам экан. Лекин у меҳнатга қанча полвон бўлмасин, қарз-ҳавола қилиб сотиб олган тўрт таноб еридан олган даромади рўзгорини тебратишга етмасди, бир умр судхўрлардан қарздор бўлиб ўтганди. Унинг ўғиллари, набиралари бағрига Улуғ Октябр туфайли шамол тегди.

Бугунги кунда мамлакатимиздаги миллионлаб деҳқонлар қатори Абдурахим Шерматовнинг меҳнати

ҳам эл-юрт эътиборида. Мамлакат тинч, турмуш яхши, кўнгил хотиржам. Абдурахим ака буларнинг ҳаммасини совет халқининг турмуш фаровонлигини ошириш, дунёда тинчликни мустаҳкамлаш йўлида тинмай кураш олиб бораётган Коммунистик партиянинг доно сиёсати натижаси эканлигини яхши англайди. Партия ва ҳукуматнинг бу ғамхўрлиги, эътиборига жавобан янада унумли меҳнат қилиб, мамлакатимизда коммунистик мўл-кўлчиликни яратиш ишига улуш қўшишни ўзининг юксак гражданлик бурчи деб билади.

МЕҲР

Анна Сергеевна Верзилинани илгари сиртдан танирдим. Тўққизинчи беш йиллик топшириғини муддатдан икки йил аввал бажарганида газеталарда унинг портрети берилганди. Газета саҳифасидан кўринишидан анча шаддот, ўрта ёшлардаги аёл қараб турарди.

Кейинроқ Анна Сергеевна «Шогирд мураббийга тенглашсин» шиори остида икки ёш тўқувчини илгор ишчилар сафига қўшиш бўйича ташаббус бошлади.

Бу гоят илғор, истиқболли ташаббус эканлигини ҳар бир киши яхши англади. Чунки, бу ўртоқ Л. И. Брежнев КПСС Марказий Комитетининг ноябрь (1978 йил) Пленумидаги нутқида, шунингдек КПСС Марказий Комитетининг «Идеологик, сиёсий тарбиявий ишларни янада яхшилаш тўғрисида»ги қарорида таъкидлаб ўтилганидек, миллион-миллион кишиларнинг қалбига қўл солиб илҳомлантира оладиган, ҳақиқатда ҳам халқ орасида пайдо бўлган амалий ташаббуслардан эди. Менда Анна Сергеевна билан учрашиш, уни яқиндан билиш истаги пайдо бўлди. Буни қарангки, бу аёл билан учрашиб суҳбатлашганимда у ҳақдаги дастлабки таассуротим нотўғри бўлиб чиқди. Рўпарамда очиқ, самимий рус аёли ўтирарди.

Бир кун аввал Тошкент область партия комитети Анна Сергеевнанинг янги ташаббусини маъқуллаганди. Газеталар устоз ва шогирдларнинг портретлари, улар олган шахсий мажбуриятларини босиб чиқарганди. Донгдор ишчи область партия комитети бюро йиғилишидан олган таассуротларини менга ҳаяжонланиб гапириб берди.

Анна Сергеевна аввал ўзи ишлаётган 1-цех ишчиларининг умумий мажлисида, кейин 2-фабрика, комбинат партия мажлисларида шогирдлари Антонина Молодова ва Светлана Фасхутдиновани илғор тўқувчилар сафига қўшишга ваъда берганидан кейин, устоз ва шогирдларни 1976 йил 11 январь куни область партия комитетининг бюро мажлисига таклиф этишди.

Бири Оққўрғонда, иккинчиси Галаба районида кечагина саккизинчи синфни битириб келиб, тўқимачилик комбинати ишчилари сафига қўшилган икки қизалоқ область партия комитетида ўз устозлари ёнидан бир қадам ҳам жилмай, тортиниб-қимтиниб туришарди. Уларнинг бундай катга идорада, салобатли, улғусифат кишилар орасида биринчи бор бўлиши эди. Ҳар иккиси ҳам гапимиздан янглишиб қолмасайдик, деб қўрқишарди. Ҳайрият, ундай бўлмади. Ҳар иккиси ҳам гапларини билиб-билиб гапиришди.

Аввал Светланага сўз беришди. У қисқа таржимаи ҳолини гапирганидан кейин, ҳозир тўқимачилик комбинатининг 2-тўқув фабрикасида устози Анна Сергеевна раҳбарлигида типовой нормадаги 24 станок ўрнига 26 станокни бошқараётганлигини, КПСС XXV съездини яхши меҳнат совғалари билан кутиб олажagini, 7 ноябргача 30 дастгоҳни бошқаришга ўтишга аҳд қилганлигини айтди.

Тоня янада юқорироқ маррани кўзлади. У Улуғ Октябрнинг 59 йиллигига қадар 33 та дастгоҳни бошқаришга ўтишга ваъда берди.

Охирида Анна Сергеевнага сўз беришди. У янги

йилдан 36 та ўрнига 48 та станокни бошқаришга ўтганлигини, КПСС XXV съезди шарафига 1976 йилда икки йиллик планни бажаришини айтиб, сўзининг сўнгида шундай деди:

— Мен мураббия сифатида ўз билимим ва тажрибамни шогирдларим Антонина Молодова ва Светлана Фасхутдиновага ўргатиш, уларда касбимизга, тўқимачилик ишлаб чиқаришига муҳаббат уйғотиш, бу ёшлар маҳоратда илгорлар даражасига етишлари учун бутун куч-ғайратимни сарфлашга аҳд қилдим.

Область партия комитети бюро аъзоларидан бири савол ташлади:

— Анна Сергеевна, айтингчи, бу қизлар қапдай қилиб Сизга шогирд бўлиб қолишди?

— Ҳар иккисини ҳам менга тасодифан шогирд бўлиб қолишди, дейиш мумкин.

— Қизларни алоҳида қобилиятли ёшлар дейиш мумкинми?

— Ҳозирча мен уларда алоҳида қобилиятни кўрганим йўқ. Ҳар иккиси ҳам комбинатимиздаги юзлаб оддий ёшларимиз сингари. Менимча, гап уларга касб сирларини яхши ўргатишда, меҳнат кишиси фазилатларини сингдиришда қолган.

Ҳа, Анна Сергеевна партиянинг мўътабар даргоҳида — область партия комитетида сўзлаганда коммунист сифатида ҳақ гапларни айтди. Светлана билан Тонянинг унга тасодифан шогирд бўлиб қолганлиги ҳам, улар юзлаб, минглаб ёшларимиз сингари эканликлари ҳам рост. Бу устоз ва шогирдларнинг дўстлашувини ўйлаганингда, рус файласуфларидан бирининг тасодиф икки қонуниятнинг тўқнашувидан келиб чиқади, деган гапи эсга келади.

Ҳозир кўплаб ёшларимизнинг ишчилар синфи сафига келиб қўшилаётганлиги ҳам, улар ҳеч бир коллективда ҳеч қачон эътиборсиз қолмасликлари ҳам ҳаётимизнинг оддий қонунлари бўлиб қолди-ку. Ке-

линг, яхшиси бўлган воқеани бошидан гапириб бера қолайлик.

Антонинага тўқувчилик она касб. Онаси Мария Ивановна урушдан кейинги йилларда Фарғонадаги тўқимачилик комбинатда ишлаган. 50-йилларда у Янгийўлдаги опасиникига меҳмонга келиб, Алексей исмли йигит билан танишиб дўстлашди. Кейин улар турмуш қуришди.

Алексей Оққўрғондаги Навоий номи колхоз фермасида ишлаб, шу ерда яшарди. Шундай қилиб, фарғоналик тўқувчи қиз оққўрғонлик бўлиб қолди. У ҳам колхоз фермасида ишлай бошлади. Аммо тўқувчилик касбига бўлган муҳаббат бир умр Мария Ивановнанинг қалбига қолди. Ажабмаски, оиладаги тўнғич қиз Тонядаги тўқувчилик касбига ҳавас ҳам онасидан ўтган бўлса.

1974 йилда саккизинчи синфни битириш арафасида Тоня Тошкент тўқимачилик комбинати қошидаги 85-ҳунар-техника билим юртига ўқувчилар қабул қилиниши ҳақидаги эълонни ўқиб ҳаяжонланиб кетди, қалбига орзунинг амалга ошиши учун имконият туғилаётганлигидан суюнди. Уйига бориб, тўқувчи бўлгиси борлигини ота-онасига айтди. Уйдагилар ҳам қизнинг шаштини қайтаришмади.

— Тўқувчилик энг қадимий, энг ажойиб касб, майли, бориб ўқийқол,— деди онаси.

— Одамнинг яхши ҳаёти, роҳати касб-ҳунар билан. Ҳунар ўрганишни ният қилибсанки, кам бўлмайсан, қизим,— деди отаси.

Шундай қилиб, Антонина 1974 йилнинг кузида Тошкентдаги 85-ҳунар-техника билим юртига келиб кириб, келаси йил ёзида уни муваффақиятли битирди. Комбинатда ишни бошламоқчи бўлиб турганда эса кутилмаганда кўричак бўлиб қолди. Операциядан яхши чиқиб, бир ойда батамом соғайиб кетганига қарамасдан, 2-тўқув фабрикаси 1-цехи раҳбарлари кўриниш-

дан мўртгина бу қизни аяшди, унга алоҳида станоклар ажратиб беришга шошилишмади.

— Бир ой, ярим ой ким ишга келмаса, ўшанинг ўрнида ҳоли-қудрат ишлаб турасан, ўзингни уринтириб қўйма, қизим,— деди цех бошлиғи Галина Ивановна Петренко.— Алоҳида иш жойини кейинроқ ажратиб берамиз.

Шундай қилиб, Тоня дам у, дам бу комплектда ишлаб юрганида Анна Сергеевна билан танишиб қолди. Бу ҳақда устозининг ўзи шундай ҳикоя қилади:

— Менга қўшни комплектдаги тўқувчи бетоб бўлиб қолганида, ўрнига Тоняни қўйишди. Шунда мен қизнинг ишлашига, юриш-туришига разм солдим-у, ёшлигимни топиб олгандай бўлдим. Қиз дастгоҳларни ишлатишдаги технологик тартибни яхши билар, етарлича назарий билимга эга эди-ю, лекин уни амалда тадбиқ этишга қийналарди. Тажрибали ишчилардан маслаҳат сўрашга эса, ундаги ийманчоқлик йўл бермасди. Мен ҳам ёшлигимда шундай эдим...

Анна Сергеевна қиздан ёрдамини дариг тутмади. Унинг илтимосини кутмай, қўли ишдан бўшади дегунча ёнига бориб, зарур йўл-йўриқлар бера бошлади. Ишлаб чиқариш суръатини оширишда аввало станокда ип узилишининг олдини олиш энг муҳим эканлигини тушунтирди, станокларни тўхтатмай узилган ипларни тез-тез ва соз улаш йўлларини кўрсатди. Шундан кейин Тоня бошқараётган дастгоҳлари сонини секин-асота кўпайтириб борди.

Анна Сергеевна қизни қўшни комплектда мухтазам ишлашга қолдиришларини сўраганиди, бошлиқлар рози бўлишди. Лекин бир сменада ишлаганда ҳам ўз дастгоҳларининг бошқариб, ҳам шогирдининг ишини кузатиб боришга вақт топиш бари бир оғир эди. Шундан кейин Анна Сергеевна яна бошлиқлар билан маслаҳатлашиб, Тоняни яна бир шогирди — Светлана Фасхудинова ишлаётган иккинчи сменага ўтказишга келишди.

Энди сменада бир-икки соат қолиб, шогирдлар билан хотиржам шуғулланиш мумкин эди.

Анна Сергеевнанинг болалиги етимликда, ота-она меҳридан бебаҳра бўлиб ўтди. 1948 йилда Фрунзедаги болалар уйидан Тошкентга келиб, тўқимачилик комбинати қошидаги фабрика- завод таълим мактабига кириб ўқиди, кейин комбинатда ишлай бошлади. У шу ерда чинакам меҳрибон кишиларни топди. Улар Анна учун ҳам ота, ҳам она вазифасини ўташди, уни яшашга ўргатишди. Шу боисдан ҳам Анна Сергеевна ўзини комбинат фарзанди ҳисоблайди. У шу ерда меҳнат қилиб ўз бахтини топди. Анна Сергеевнанинг ўз корхонаси, коллективига бўлган меҳр-муҳаббати бир олам, Унинг шогирдларига бўлган муҳаббатини коллективига бўлган муҳаббатининг бир бўлаги деса бўлади.

Илгор ишчидан ёшларни тарбиялашни ҳеч ким, ҳеч қачон илтимос қилган эмас. У ҳамини бу ишни қалб амри билан қилади. У Светлана Фасхутдиновага устозлик қила бошлаганида ҳам худди шундай бўлди. Светлана Анна Сергеевнага ўтган йил кузда сменачи бўлиб қолди. Табиатан шўх, бир оз жижзакироқ бу қиз анча ғайрат билан ишларди-ю, лекин бир оз пала-партишлиги бор эди. Сменадан сўнг дастгоҳларни тозалаб, лозим бўлганларини арқоқ билан зарядлаб кетишни унутарди. Анна Сергеевна қиздаги бу нуқсон «болалик касали» эканлигини сезиб, унга қандай ишлаш кераклигини уқтира бошлади. Дастлаб Светланага унинг гаплари ёқинқирамай юрди. Кейинроқ Анна Сергеевна ҳақиқатда ҳам фойдали маслаҳатлар бераётганлигини, пала-партишлиги ҳар икки сменадаги ишга ҳам зиён етказётганлигини англагач, устозига ихлоси ортди.

Светлана ҳам комбинатга бир йил бурун ҳунар-техника билим юртини битириб келган. Уч-тўрт ой ишлаб тўқимачилик техникумининг сиртқи бўлимига кириб ўқиди.

1975 йилнинг кузида бутун мамлакатда КПСС XXV съездига қизғин тайёргарлик кетаётган, ўнинчи беш йилликнинг асосий йўналишлари лойиҳаси муҳокама қилинаётган, барча коллективларда сифат ва самарадорликни оширишнинг янги резервлари изланаётган пайтда Анна Верзилина смена мастери Ольга Емельянова Лобановага: «Цех ишчиларининг умумий мажлисида икки шогирдимни илгорлар сафига қўшиш ташаббуси билан чиқсам қалай бўларкин?» деди. Мастерга бу таклиф маъқул бўлди. Ахир, цехдаги жами ёшларга мураббийликни йўлга қўйиш билан коллективда иш унумини ақалли бир процентга оширилгудай бўлса, фабрика ўнинчи беш йилликнинг биринчи йилида планга қўшимча 160 минг метр газламага эга бўларди. Бу ҳаракат бутун фабрикага, комбинатга ёйилса-чи?.. Мана сизга самарадорликни оширишнинг улкан резерви!

Анна Сергеевна цех ишчиларининг умумий йиғилишида янги ташаббус билан чиққанида, уни биринчи бўлиб тўқувчи Татьяна Олифриенко қўллаб-қувватлади. Кейин бу ташаббус бутун комбинатга, шаҳарга ва областга ёйилди.

Бугунги кунда комбинатда 850 меҳнат ветерани мингдан ортиқ ёш ишчига касб ўргатмоқда. Юзлаб тўқувчилар типовой нормадагидан юқори зичликда ишламоқда. Корхонанинг машъал ишчиларидан Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, йигирувчи Буолма Жўраева, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, тўқувчи Лидия Қазанцева, тўқувчилар Нина Ершова, Вера Солдатова, Дилбар Қулматова, Анна Сергеевна бошлаган ташаббусга қўшилиб, шогирдлар тарбиясига эътиборни кучайтиришяпти. Жумладан, донгдор йигирувчи Буолма Жўраева ёш йигирувчилар Раъно Турсунова ва Бозоргул Юсуповага тажриба ўргатди. Бу қизлар комбинатга дастлаб келишганда типовой нормада белгиланган 1160 урчуқнинг ярмини ҳам бошқаришга қийнали-

шарди. Мана, ҳозир улар меҳрибон мураббияларнинг кўмагида 1600 тадан урчуқни қийналмай бошқарадиган бўлиб қолишди.

Тўқувчи Дилбар Қулматова эса Оққўргонда ўзи ўқиган мактабнинг 8—10-синфини битирган қизлардан 46 нафарини комбинатга бошлаб келди. Бу қизларнинг ўнинчи синфни битирганларидан ўн икки нафари тўқув цехида битта бригада бўлиб, Дилбарга шогирд тушишди. 8-синфни тугатганлари эса комбинат қошидаги 85-хунар техника билим юртига кириб ўқиб, ҳозир комбинатнинг турли цехларида муваффақиятли меҳнат қилишяпти.

Корхонанинг қайси бир цехида бўлманг, ҳаммасида ўз касби сирларини пухта билган, тажрибали ишчилар ёшларга маҳорат сирларини, илгор иш усуллари ўргатишаётганининг гувоҳи бўлиш мумкин. Бу борада айниқса ип фабрикасида қимматли ишлар амалга оширилаётир. Бу ерда мураббийлар фабрикага янги келган йилгит ёки қиз билан алоҳида суҳбатлашиб, унинг қайси соҳага кўпроқ қизиқиши, қобилият ва имкониятларини ҳисобга олишмоқда.

Фабрикада ўн етти кишидан иборат мураббийлар кенгаши ташкил этилган. Бу кенгаш ҳафталик ва ойлик иш планларига эга. Ҳар кварталда бир марта мураббийлар кенгаши ўтказилиб, қилинган ишларга яқун ясалади, янги вазифалар белгиланади. Ёшларнинг мураббийлар ёрдамида меҳнатнинг илгор усуллари ўрганиши корхонада план топшириқларини муваффақиятли бажариш, қўшимча миллион метрлаб сифатли газлама ишлаб чиқариш имконини бермоқда.

Анна Сергеевна Верзилина шогирдлари Антонина Молодова ва Светлана Фасхутдиновани илгорлар сафига қўшиб, Тошкент область партия комитетида берган ваъдасини бажарганидан кейин, ёш тўқувчилар Ира Максимова, Гуля Акимова, Нина Силоновага ўз таж-

рибасини ўргатди. Ҳозир бу қизлар ҳам типовой нормадан юқори зичликда ишлашяпти.

Шогирдлар тарбияси билан шуғулланиш мураббия ишчининг меҳнат суръатларига заррача салбий таъсир кўрсатаётгани йўқ. У ҳамон 24 та ўрнига 48 та станокни бошқариб, вақтдан ўзиб меҳнат қилаяпти. Анна Сергеевна В. И. Ленин туғилган куннинг 110 йиллигини етти йиллик топшириқни адо этиш билан кутиб олишга аҳд қилган.

Мураббия тўқувчининг корхонада меҳнат самарадорлигини ошириш ва ёш ишчиларни тарбиялаш соҳасидаги хизматлари юқори баҳоланмоқда. У Ленин ва Октябрь революцияси орденлари билан тақдирланган. 1977 йилнинг бошида тўқимачилар ўлкаси Ивановода бўлганида дастлабки беш йилликларнинг донгдор тўқувчилари опа-сингил Мария ва Евдокия Виноградвалар мукофоти лауреати бўлди. Сал вақт ўтгач ҳамкасблари уни яна табриклашди. Анна Сергеевна ВЛКСМ Марказий Комитетининг «Ёшлар мурабийси» нишони билан тақдирланди.

ВЕТЕРАН

Муҳаммад ота уруш ветеранлари район Совети раисининг ўринбосарлигига сайланди-ю, кампири билан сўрини тагида базўр гурунглашиб ўтирадиган одатини тарк этди. Қачон қараманг қаёққадир шошаётган бўлади. Ахийри бир куни кампири: «Ҳой чол, бу нима қилиқ, шўро ҳукумати учун курашиб, кўкракни орден билан медалга лиқ тўлдирган бўлсангиз, соч-соқолингизнинг қораси иримига битта қолмаган бўлса, энди ёшларни дуойи-жонини айтиб, мени новвотли чойимни ичиб юрсангизчи. Нима, ёки қайнонам раҳматли Сизни кўчада туққанмиди? деганди, у: «Соддасанда, кампир соддасан, партиявий бурч нима, ёшлар тарбияси нима тушунмайсан» деб дашном бериб яна кўчага чи-

қиб кетди. Муҳаммад отанинг бир оёғи кўчада қолганичаём бор. Бугун бир уруш ветеранининг илтимосини бажариш лозим бўлса, эртага мактабга учрашувга, индинига ҳарбий хизматга чақирилаётган ёшлар билан хайрлашув маросимига бориш лозим бўлади. Тошкент райони бўйича етти мингдан ортиқ йигит фронтга бориб, шундан уч минг нафари омон қайтган экан. Ҳозир шулардан атиги 1007 нафари қолибди. Бу табаррук кишиларни эъвозлаш, ҳурматлаш, уларнинг турмуш шароитини яхшилаш ҳақида ғамхўрлик қилиш, қолаверса, уларнинг жасоратли ҳаёти мисолида ҳозирги ёшларни имонли, инсофли, буюк Ватанимизга чексиз садоқатли қилиб тарбиялаш райондаги барча партия ва совет ташкилотлари қатори уруш ветеранлари район Совети активистларининг ҳам муқаддас вазифасидир. Муҳаммад ота буни яхши ҳис этади. Унинг кейинги йилларда тиниб-тинчимас бўлиб қолганлигининг боиси шунда.

У кечагина ҳам генерал Собир Раҳимов номли колхоздаги 14-ўрта мактабда ўқувчилар кучи билан ташкил этилган Собир Раҳимов музейининг очилиш маросимида қатнашди. Болалар катта миқдорда экспонатлар тўплаб, ажойиб музей ташкил этишибди. Унинг очилиш маросимига колхоздаги уруш ветеранлари билан бир қаторда, афсонавий генерални кўрган ва билган кишилар ҳам таклиф этилганди. Бу кишиларнинг ҳар бири Собир Раҳимов ҳақидаги хотираларини гапириб бериб, ёшларни Ватанга биринчи ўзбек генералидек хизмат қилишга даъват этишди.

Ёшлар олдида Муҳаммад Абдуллаев ҳам сўзлади. У Собир Раҳимов билан учрашмаганди-ю, лекин фронтда анча вақт битта армияда бўлиб, Кавказ учун бўлган жангларда қатнашганди.

56-армияда ўқчи полк командири бўлиб шуҳрат қозонган полковник Собир Раҳимов 1942 йил 4 сентябрда Муҳаммад ака учун қадрдон бўлган 18-армияга

дивизия командири этиб тайинланди. Туапсе йўналишида ҳужумга ўтган немислар йўлида Собир Раҳимов командирлик қилган 395-дивизия тўғаноқ бўлди. Бу дивизия қўшинлари душманнинг генерал-майор фон Букк қўмондонлик қилган 148-пиёда дивизияга қарши қўйилганди. Бу генерал Собир Раҳимов дивизиясини уч кунда бир ёқлик қиламан, деб мақтанганди. Аслида генерал-майор фон Букк уч кун эмас, уч ой давомида ҳам полковник Раҳимов дивизиясини эгаллаган маррасидан чекинтира олмади. Аксинча, 148-немис пиёда дивизияси ёрдамчи кучлар олганига қарамай, батамом мағлуб бўлди. Фон Букк ва унинг барча офицерлари ер тишлади. Ўшанда 395-дивизиянинг жанговар фаолияти ҳақидаги ҳикоялар 18-армиядаги ўзбек жангчилари ўртасида тилдан тилга ўтганди.

Бу пайтда Муҳаммад ака хизмат қилган 176-ўқчи пиёда аскарлар дивизияси Армавир шаҳри яқинида мудофаада турарди. Январь ойи охирида дивизияни янги жойга кўчириш ҳақида буйруқ бўлди. Унинг ўрнини янги кучлар эгаллади. Дивизия қўшинлари туни билан йўл юриб, Кавказнинг қорли тоғ тизмаларидан ошиб ўтиб, эрлалаб Қора денгиз бўйидаги Геленжик шаҳрига етиб келишди. Шаҳар портини, атрофини немислар бомбардимон қилиб вайрон қилиб ташлашган, шунинг учун тахтадан омонат порт ишлаб қўйилганди.

Тушдан кейин дивизия қўшинлари сафланди. 18-армия қўмондонни генерал лейтенант Н. Леселидзе, армия сиёсий бўлими бошлиғи полковник Л. И. Брежнев дивизия тоғли жойларда душманга қарши жанг қилишда яхши тажрибага эга бўлганлиги учун Новороссийскини озод этиш учун Гаман ярим оролига десант қилиб ташланишини маълум қилишди. Дивизияга Новороссийскининг жанубидаги Мисхако бурунини эгаллаш вазифаси топширилди. Шундан кейин воқеаларнинг бориши Л. И. Брежневнинг «Кичик ер» китебида қуйидагича баён қилинади. «1943 йилнинг 3 февралидан

4 февралга ўтар кечаси жуда қоронғи эди. Десантчилар тушган катерлар Геленжикдан оҳиста Цемес қўлтиги томон йўлга чиқишди. Улар катерлар тарқаладиган пунктдан берилган ракета сигналлари билан соҳилга қараб боришарди. Айни шу пайтда илгари ўққа тутилган соҳил бўйлаб бизнинг артиллериямиз ўт очди. Снарядларнинг даҳшат билан патир-путур портлашига «катоша»ларнинг олови залли қўшилиб кетди... Иккита торпедо катери катта тезликда юриб, десант кемалари йўлини кесиб ўтди ва уларни қиргоқдан отилиб турган снарядлардан яшириш мақсадида қуюқ тутун чиқарди. Қўриқловчи катер балиқ заводи районини ўққа тутиб, душманнинг ўт очиш нуқталарини емира бошлади. Бу нуқталар артиллерия ҳужумидан сўнг қолган-қутгани эди. Куниковчилар соҳилга ташланган пайтда бизнинг батареяларимиз ичкарини ўққа тута бошлади...

Чалғитувчи десант кўмакчи десантга айлантирилди, кейин энг асосий десант бўлиб қолди. «Кичик ер» эпопеяси ҳам ана шундан бошланди... Беш кундан сўнг Станичка ва Мисхако районларида ўн етти минг жангчи бор эди».

Геленжик билан Мисхако буруни ораси денгиз орқали 32 километр. 176-дивизия қўшинлари соҳилнинг белгиланган жойига куниковчилардан кейин бир-бир ярим соат ўтгач яқинлашишди. Ёмғир шувалаб уриб турар, душман ҳам дамба-дам прожекторларни порлатиб, бетиним ўқ ёғдирарди. Қизил аскарлар тушган катерлар соҳилга яқинлашиб, 200—300 метрча қолганда сув саёзлиги учун сузолмай қолди.

Шунда:

— Сувга сакранглар! — деб команда берилди.

Ҳамма сувга сакради. Сув баъзиларнинг кўкрагидан, баъзиларнинг белидан келди. Қизил аскарлар қуролларини баланд кўтарган ҳолда олға интила бошлашди. Шунда Муҳаммад ўнг томонида «Ёрдам, ёрдам

беринг!» деган товушни эшитди. Бориб қараса, грузин дўсти Сергей Рихвашивилининг елкасига ўқ тегибди. Муҳаммад унинг қўлини елкасидан ўтказиб судраб, ҳансирай-ҳансирай бир амаллаб қиргоққа чиқди.

Қизил аскарлар чиққан жой 4—5 метрлар чамасидаги жарлик бўлиб, сувдан омон чиққанларнинг ҳаммаси шу жар остига тизилиб нафас ростлашди. Душман отган ўқлар энди уларнинг устидан ўтиб сувга тушарди.

Ўнг томонда—соҳилнинг юқорига чиқиш мумкин бўлган жойида душман пулемёти ўрнашиб олганди. Шунинг учун рота командири у ердан чиқишни хавфли ҳисоблаб, солдатларга жонли «нарвон» ҳосил қилишни буюрди. Жарлик остига марғилонлик полвон йигит Аҳмаджон Қорабоев туриб, куйбишевлик Володя Попов унинг елкасига чиқди. Поповнинг елкасига ихчам ва чайир Муҳаммад чиқиб, тирмашиб юқорига кўтарилди. Сўнг у белидаги тасмани узатиб, пастдан беш йигитни тортиб олди. Командир бу йигитларга пулемётнинг овозини ўчиришни топширди.

Учакишгандай ёмғир кучайиб кетди. Жангчилар тим қоронғида эски траншеядан юриб, пулемёт овози чиқаётган томонга эмаклаб кетишди. Пулемёт товуши, фашистларнинг овози эшитилаётган жойга яқинлашганда Муҳаммад йигитларга орқада қолишни имлаб, қўлида икки граната билан олдинга яна ўн-ўн беш қадам эмаклади. Кейин кетма-кет икки гранатани иргитиб, ўзини траншея тагига отди. Орқадагилар автоматларни ишга солишди.

Пулемёт нуқтаси яксон қилинганч, йигитлар осмонга кўк ракета отиб, жар остидагиларга сигнал беришди. Ҳамма жангчилар юқорига кўтарилиб, буйруққа биноан хандақлар қазиб жойлашиб олишди. Орадан сал вақт ўтганч ёрдамга келган немис автоматчилари билан жанг бошланиб кетди. Душман қанчалик жон-

жаҳди билан қаттиқ қаршилик кўрсатмасин, барибир чекинишга мажбур бўлди. Тушга яқин совет қўшинлари Қора денгиз бўйлаб 4 километр кенгликда 2,5 километр ичкарига кириб бориб, мустақкам ўрнашиб олди. Бу совет жангчилари ишғол қилган, кейинчалик тилларда дoston бўлган «Кичик ер» эди.

— Шу тунги машаққат, даҳшат кишиларга шу қадар қаттиқ таъсир қилдики,— дейди Муҳаммад ака,— бир кунда кўпгина йигитларнинг сочлари оқариб кетди...

Лекин бу тун 225 кунлик машаққатнинг дастлабкиси эди. Бу ҳақда ҳарбий журналист, Совет Иттифоқи Қаҳрамони С. А. Борзенко шундай ёзган: «Кичик ер» мардлик ва жасорат маскани бўлиб қолди. Қасос олиш иштиёқида ёнаётган кишилар ўша томонга ошиқадилар. Новороссийск яқинидаги плацдармга тушган кишилар қаҳрамонга айланарди. Бу ерда бомба, мина ва снаряд тушмаган бир метр ҳам соғ жой қолмади. Ётти ой мобайнида душман самолётлари ва тўплари ернинг узунасига ва кўндалангига тупроғини ўйнатди, биронта тирик жон—ҳайвон, парранда, шунингдек дарахт, ўт-ўлан қолмади. Фақат совет жангчилари бу ҳужумга дош бердилар».

— Кечаси-ю кундузи траншеяда яшаб жанг қилдик,— деб ҳикоя қилади Муҳаммад ака.— Бизнинг траншеяларимиз билан душман траншеялари оралиғи 80—90 метрча эди. Айниқса, 10—17 апрель кунлари даҳшатли жанглар бўлди. Сурункасига 8 кун осмонда гитлерчиларнинг 1500—2000 бомбардимончи самолётлари пайдо бўлиб, устимизга бомбалар ёғдирарди. Кечалари душман қирғоққа ёритувчи снарядлар отиб ёки «Фийке-вувльф» самолётларида (биз бу самолётни «Рама» дердик) люстлар ташлаб, ҳамма ёқни кундузгидек ёритиб миномёт ва тўплардан тинмай ўққа тударди. Шунинг учун пароходларимиз қирғоққа яқинлашолмай, соҳилдан 11—12 километр ичкарида тўх-

тар, келтирилган ўқ-дори, озиқ-овқатларни денгизчилар моторли қайиқларда қирғоққа ташишарди. Бу қайиқларнинг ҳам бир қисми снаряд тегиб денгизга гарқ бўлиб кетарди. Лекин кураш ҳар қанча оғир бўлмасин биз ўзимизни «Катта ер» дан узилиб қолган ҳис қилмадик. Константин Николаевич Леселидзе, Леонид Ильич Брежнев тез-тез келиб, иссиқ-совуғимиздан хабар олиб туришди. Л. И. Брежневни тугишган кишимиздай яхши кўрардик. У кишининг юморга бой, жонли, мазмунли суҳбатлари кўнглимизни кўтарар, душманга нафратимизни кучайтирарди.

«Кичик ер»да партия сафига кирувчилар сони кунма-кун кўпайиб борди. Партияга кириш учун тавсияномага «Кичик ерда жанг қилмоқда», деб ёзишнинг ўзи етарли эди. Муҳаммад ака ҳам партия сафига шу ерда ўтди. У коммунист деган шарафли номга эга бўлганидан кейин янада зўр матонат билан жанг қилди.

1943 йилнинг 20 июли. Муҳаммад аканинг партия билети олганига уч-тўрт кун бўлган. Батальон командири у билан оддий жангчи Аҳмаджон Қорабоевни тунда ҳузурига чақириб, шундай деди:

— Йигитлар, эшитаётгандирсизлар, немислар бизни куч билан энголмасликларига ақллари етиб, ташвиқот билан қўлга олишга ҳаракат қилишяпти. Номаълум бир рус аёли репродуктор орқали ваҳима гаплар айтиб, хоинликни тарғиб қилаяпти, русча қўшиқлар айтяпти. Сизларга мана шу аблаҳнинг овозини ўчиришни топшираман.

Бу Муҳаммад акага коммунист бўлганидан бери берилган энг масъулиятли топшириқ эди.

Аёл траншеяда ўтириб гапирар, жангчиларимизга ҳеч қорасини кўрсатмасди. Уни ўлдириш учун қаддини кўтарган пайтини пойлаш керак эди. Душман траншеяси снаряд ўқлари дарахтларини белидан чўрт-чўрт узиб, ағдар-тўнтар қилиб ташлаган акасзор бўйлаб

кедиб орқага ўтган, кейин яна ўнг томонга чўзилиб кетганди. Акасор орқасига ўтганда траншея иккига айрилиб, бир тармоғи шаҳар ичкарасига кириб кетарди. Аёлни аниқ нишонга олиш учун мана шу шаҳар ичкарасига кириб кетадиган траншея кўринадиган жойга бориб олиш керак эди. Фашистлар шу ерда траншеядан бош кўтариб юришга журъат этишарди. Икки ўзбек йигити автоматни снайпер милтигига алмаштириб, душман тез-тез ракета отиб турганлигига қарамасдан, акасордан 50—60 метрча ўнг томондан олға эмаклаб кетишди. Шаҳарга борадиган траншея кўринадиган жойга етиб, снаряд ҳосил қилган чуқурга тушиб, душман томонни ўт-ўлан билан маскировка қилиб ётишди. Бу ер бизнинг қўшинлардан ҳам кўра исмисларга яқинроқ эди. Тонг отди. Ўртадаги отишма яна кучайди. Муҳаммад билан Аҳмаджон шаҳар йўлидан бир минут ҳам кўз узмай тикилиб ётишарди. Лекин аёл киши ҳеч кўринмади. Фақат сқшом Муҳаммад дурбин билан қараб, траншея ажраладиган жойда уч киши пайдо бўлганлигини кўрди. Улардан иккиси немис офицери, бири аёл киши эди. Муҳаммад мўлжални аниқ олиб, милтиқ тепкисини босди. Аёл траншеяга ағдарилди. Офицерлар ўзларини панага олишди. Бир оздан кейин офицерлардан бири аёлни кўтармоқчи бўлди чамаси, траншеядан елкадан юқориси кўринди. Шунда Аҳмаджон узган ўқ уни ҳам ер тишлатди. Иккинчи офицер ўзини кўрсатмади.

Тунда йигитлар катта қийинчилик билан орқага қайтишди. Шу кундан бошлаб репродуктордан аёлнинг товуши эшитилмай қолди.

Совет қўшинларининг 1943 йилнинг 16 сентябридаги катта ҳужуми ғалаба билан тугади. Новороссийск душмандан озод бўлди. Шундан кейин Муҳаммад Абдуллаев қисқа муддатли курсда ўқиб, лейтенант бўлиб қайтди ва урушнинг охиригача батальонга командирлик қилди. У 18-армия қўшинлари сафида жанг

қилиб, Украина, Польша, Руминия, Чехословакияни немис-фашист боқинчилардан тозалашда қатнашиб, урушни Прагада тамомлади. 1946 йилда ҳарбий хизматдан қайтди.

Ҳозир Ўзбекистонда 18-армия сафида жанг қилиб, омон қолган кишилардан саккиз нафари яшайпти. Шулар орасида фақат Муҳаммад Абдуллаевгагина дастлабки кундан то Новороссийск озод этилганга қадар Кичик ерда бўлиш насиб этган. У бошқа қуролдош дўстлари қатори КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Леонид Ильич Брежнев билан бутун Улуғ Ватан уруши давомида душманга қарши бир сафда курашганлиги билан фахрланиб юради.

Муҳаммад ота ҳар ким ҳавас қилса арзийдиган ҳаёт йўлини босиб ўтган. У Тошкент Давлат педагогика институтини урушдан аввал битириб, ўзи туғилиб ўсган Келес посёлкасидаги 12-ўрта мактабда муаллимлик қила бошлади. Фронтидан қайтгач эса, унга шу мактабга бошчилик қилишни ишониб топширишди. Урушдан кейинги дастлабки йилларда 12-мактабнинг моддий базаси камбағал эди. Муҳаммад Абдуллаев мактабга директорлик қилган йигирма йилдан ортиқ вақт мобайнида маҳаллий кадрлардан ўқитувчилар тайёрлашга, мактабнинг моддий базасини мустаҳкамлашга, таълим-тарбия ишлари сифатини яхшилашга эътибор берди. Ҳозир бу ерда бўлган киши бунга тўла ишонч ҳосил қилади. Урушдан кейинги йиллари 500 ўқувчиси бўлган мактабда ҳозир 1300 дан ортиқ бола таълим оляпти. Бу ерда меҳнат қилаётган 84 ўқитувчининг 32 нафари Муҳаммад отанинг қўлида ўқиган.

Юқорида таъкидлаганимиздек, уруш ветерани кексайиб қолганига қарамай ҳамон сафда. У мактабда дарс беришдан ташқари, Тошкент район уруш ветеранлари Совети раисининг ўринбосари вазифасида ишлаб, ёшларни ватанпарвар, партия ва халқ ишига садоқат-

ли қилиб тарбиялаш борасида катта ишларни амалга оширяпти.

Бу ҳақда Тошкент район партия комитети агитация ва пропаганда бўлимининг мудирини Абдулла Қурбонов шундай дейди:

— Меҳнаткашлар онгида, биринчи навбатда ёш авлодда Совет ватанпарварлиги ва социалистик интернационализм, Советлар мамлакатидан, Ватанимиздан фахрланиш туйғуларини тарбиялаш ҳамиша партия ташкилотларининг муҳим вазифаси бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади. Бу ишда район партия комитетига жамоатчилик асосида ташкил этилган уруш ветеранлари район Совети активистлари бебаҳо ёрдам кўрсатишяпти. Райондаги ҳеч бир мактабда, корхона ва ташкилотларда ҳарбий ватанпарварлик мавзусига бағишланган йиғинлар, ёшларни Совет Армияси сафларига кузатиш маросимлари уларнинг иштирокисиз ўтмайди. Ветеранларнинг Улуг Ватан уруши воқеалари ҳақидаги жонли ҳикоялари ёш авлодда ватанпарварлик туйғуларини шакллантиришда, уларни партия ва халқ ишига садоқатли қилиб тарбиялашда муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Л. И. Брежневнинг Ленин мукофотига сазовор бўлган «Кичик ер», «Тикланиш», «Ўриқ» асарлари мамлакатимиз жамоатчилиги томонидан кенг муҳокама қилинган пайтда Муҳаммад ота бир кун ҳам тиним билмади. У киши аввал Тошкент область партия комитети томонидан мазкур асарлар муҳокамасига бағишлаб ўтказилган семинар-конференцияда нутқ сўзладилар. Кейин шундай конференциялар район миқёсида, мактабларда, колхоз ва совхозларда ҳам бўлди. Муҳаммад ота бу йиғинларнинг ҳаммасида иштирок этди. Район газетасида «Кичик ер» асари ҳақидаги ўз таассуротларини эълон қилдирди.

1973 йилда Новороссийск шаҳри немис-фашист босқинчиларидан озод этилганлигининг 30 йиллигида шаҳар партия комитети ва меҳнаткашлар депутатлари шаҳар Совети ижроия комитети уруш ва меҳнат ветеранига қуйидаги табрикномани юборди: «Қадрли Муҳаммад Абдуллаев! Совет Иттифоқи Коммунистик партияси шаҳар комитети, меҳнаткашлар депутатлари шаҳар Совети ижроия комитети биринчи даражали Улуг Ватан уруши орденли Новороссийск шаҳри меҳнаткашлари номидан Сизни шонли байрам — немис-фашист қўшинларининг Новороссийскда тор-мор этилганлигининг ўттиз йиллиги билан қизғин табриклайди.

Сизнинг Улуг Ватан уруши йилларида Ватанимизнинг озодлиги ва мустақиллиги йўлида кўрсатган мардлигингиз ва жасоратингиз миннатдор авлодлар хотирасида абадий қолади.

Мана шу тантанали кунда Сизга мустаҳкам соғлиқ, бахт-саодат, КПСС XXIV съезди қарорларини амалга оширишдаги, ёшларни совет халқининг жанговар аъаналари руҳида тарбиялашдаги ишларингизда катта муваффақиятлар тилаб қоламиз!»

Яқинда эса Муҳаммад ота ўрта мактабда ўқийдиган икки набираси билан Кичик ерга борди. Уша унутилмас 1943 йилнинг 3 феввалида қиргоққа тушган жойларини набираларига кўрсатди, совет кишилари-нинг қони билан суғорилган муқаддас ерни биргалашиб ҳам энига, ҳам бўйига кезишди, Новороссийск соҳиллари бўйлаб катерда саёҳат қилишди, суратга тушишди. Болакайлар бу ажойиб саёҳат ҳақидаги таассуротларини мактабдош дўстларига ҳали кўп марталаб сўзлаб беришади.

МУРАББИЙ

Синфда тарих дarsi давом этарди. Ўттиз чоғли ўқувчи сукут сақлаб, қалин, жингалак сочларига оқ

оралаган, басавлат, олтмиш ёшлар чамасидаги муаллим Раҳимжон Ёқубжоновнинг марузасини мириқиб тинглашарди. Мана ўттиз уч йилдирки, бу киши она қишлоғи Хонободдаги мактабда тарихдан дарс беради. Ўз фанини Раҳимжон акадай севадиган муаллимлар кам топилади. У мамлакатимиз ўтмишига оид воқеалар: буюк озодлик урушлари, халқ ғалаёнлари, меҳнат-кашлар бошидан кечирган жабр-ситамларни болаларга соатлаб гапиришдан чарчамайди. Айниқса, мамлакатимизнинг энг янги тарихини — 30 йиллар, Улуғ Ватан уруши воқеаларини гоят тўлқинланиб ҳикоя қилади. Чунки у бу воқеаларнинг жонли гувоҳи, иштирокчиси бўлган.

Бир куни Раҳимжон ака Улуғ Ватан уруши темасини ўтаётганида ўқувчилардан бири: «Урушдан Сизга нималар эсдалик бўлиб қолган?» деб сўради. Раҳимжон ака битта ордени, бешта медали, дивизия командирининг бир неча раҳматномаси борлигини айтди. Ўқувчи бошқа яна нималари борлигини сўради. Раҳимжон ака эртаси куни муқоваси титилиб, варақлари сарғайиб кетган, ўқ тешган дафтарчани олиб келди. Болалар бу дафтарчани худди муқаддас нарсадай бир-бир қўлга олишиб, ҳаяжон ва ҳавас билан кўздан кечиришди.

Ёқубжонов бу ён дафтарни 1941 йилда Тошкентдаги Ленин номи ҳарбий билим юртида ўқиб юрганида тута бошлаганди. Кейин бу дафтарча унга беш йил йўлош бўлди. Унинг иккинчи бетига қуйидаги сатрлар битилган:

Гар фалак жисмимни айласа барбод,
Шу жонсиз руҳ ила қилурсиз ёд.

Кундаликни кўнгил ойнаси дейишади. Чунки уни ёзганда киши ўзи билан дилдан сўзлашади. Лекин болалар қўлидаги дафтарча кундалик эмас. Унга

урушдан аввал касби муаллимлик бўлган ёш офицернинг қисқа-қисқа таассуротлари, фикрлари, қўшиқ текисларидан ташқари, ҳарбий хизмат билан боғлиқ турли маълумотлар, ёр-биродарларнинг адреслари ҳам битилган. Аmmo дафтарчадаги ана шу узук-юлуқ гапларни ўқиб туриб ҳам ортиқча изоҳсиз унинг эгаси ёш, завқли, Ватанини беҳад севган, ғалабамизга ишонган йигит бўлганлигини ўқувчилар билиб олиши мумкин эди. Мана ундан намуналар:

«Мен Қизил Армия командири бўлганим учун жуда қувонаман. Ўзимнинг бахтли Совет ёшларидан эканлигим билан эса фахрланаман».

«Наполеон Россияга 575 минг кишилик қўшин билан бостириб кирган эди. Ут ичида қолган Москвага эса 110 минг жангчи билан ташлаб чиқди. Смоленска борганда 60 минг жангчиси, рус чегарасига борганда эса 30 минг жангчиси қолганди... Гитлерчиларнинг қисмати бундан ҳам оғир бўлади».

Раҳимжон Ёқубжонов уруш бошланиши билан ҳарбий хизматга чақирилди. Республикада тузилган ўзбек дивизиясида озгина тайёргарликдан ўтгач, Тошкентдаги Ленин номли ҳарбий билим юртига ўқишга юборилди. У бу билим юртини 1942 йилнинг охирида бир группа ўзбек йигитлари қатори битириб, Фарғонадаги запасдаги 2-ўзбек полкида хизмат қилди. Уша пайтда Фарғона водийсидан ҳарбий хизматга чақирилган йигитларнинг асосий қисми шу полкда ҳарбий тайёргарликдан ўтказиларди. Раҳимжон Ёқубжонов икки йилча ўзбек полкида ротага командирлик қилиб, фарғоналик йигитларга ҳарбий илмни ўргатди. Кейин 1944 йилнинг ёзида ўзи ҳам фронтга жўнаб кетди.

1945 йилнинг февраль ойи бошларида 1-Белоруссия fronti Висла-Ордер операциясини амалга оширишга киришди. Шу фронт ихтиёридаги 70-армиянинг 160-дивизиясидаги 1295-ўқчи полкнинг майор Сергей Заболотний командирлик қилган батальон жангчилари

8 февраль тунида музлаган Висладан секин-аста ўтиб, қўққисдан душман плацдармига ҳужум қилишди. Тўсатдан қилинган ҳужум немисларни эсанкиратиб қўйди. Улар ўзларини ўнглаб олишга улгурмай, орқага чекинишга мажбур бўлишди. Батальон жангчилари зиммасига душман қисувига бир-икки кун бардош бериб, асосий қисмларимизни, ҳарбий техникани дарёдан ўтиб олиши учун имкон яратиш вазифаси юклатилганди. Батальон кўп жангчиларни йўқотишига қарамай, бу вазифани шараф билан бажарди. Айниқса, Раҳимжон Ёқубжонов командирлик қилган пулемётчилар ротаси душманни ярим чақиримчага суриб ташлаб, қизил аскарларнинг дарёдан эсон-омон ўтиши учун яхши қулайлик яратди. Дастлабки тундаёқ асосий кучларнинг деярли ҳаммаси Висладан олиб ўтилди.

9-февраль тонг саҳарда қизил аскарлар қаттиқ артилерия тайёргарлигидан сўнг яна ҳужумга ўтишди. Шунда старший лейтенант Раҳимжон Ёқубжонов жангчилар олдида жон-жаҳди билан югуриб кетаётганда ўнг оёғига ўқ тегди. Ўқ шимининг чўнтагидаги дафтарни тешиб ўтиб, сонига санчилганди. Мана ўттиз беш йилдирки, у бу дафтарни буюк урушдан ноёб эсдалик сифатида авайлаб асрапти.

У ҳарбий хизматдан 1947 йилда қайтиб, Тошкент область Калинин районидаги ўзи туғилиб ўсган Хонобод қишлоғидаги 25-мактабда илмий бўлим мудирини бўлиб ишлаб, тарихдан дарс бера бошлади. Бу пайтда 25-мактабда Раҳимжон аканинг болаликдаги дўсти, ундан икки йил аввал ҳарбий хизматдан қайтган Ғулом Имомназаров директорлик қиларди. Раҳимжон ака мактабга ҳарбий шинелда дарс бергани келган кун икки дўст бўм-бўш синф хоналаридан бирида бир партада ёнма-ён ўтириб, ўтган кунларни эслашди.

...1930 йилда Хонободдаги қулоқлар қувғин қилингандан сўнг қишлоқда «Инқилоб» колхозини тузилди. Шу кезларда қишлоққа чарм шапкали одам ке-

либди, янги мактаб очиб, ёш-у қарини бепул ўқитармиш, деган овоза тарқалди. Бу чарм шапкалик «кофир» қишлоққа республика маориф халқ комиссариатининг йўлланмаси билан борган биринчи муаллим Абдуманноп Раззоқов эди. Бу киши Хонободдаги мактабда уруш бошлангунга қадар ишлаб, қишлоқ кишилари қалбида эзгу таассуротлар қолдирган.

Абдуманноп Раззоқов қулоқ қилинган Муллана-сиббойнинг ҳовлисида янги мактаб очиб, кундузи болаларни, кечқурун эса еттинчи лампанинг хира нурида қишлоқдаги саводсиз ва чала савод кишиларни ўқита бошлади. Мактабнинг директори ҳам, илмий бўлим мудири ҳам ўзи бўлди. Дастлабки кезларда доска ўрнига катта гирдим патнисдан, бўр ўрнига кесақдан фойдаланишга тўғри келди... Бу гапларни ҳозирги ёшларга айтсанг афтингга ишонқирамай тикилишади...

1937 йилда хонободлик ўн тўрт бола мактабнинг еттинчи синфини тамомлаганда, бу воқеа қишлоқда катта тантанага айланиб кетди. Шу муносабат билан мактабда бўлиб ўтган кечада Абдуманноп ака болаларга карата гапириб, шундай деди:

— Совет мактабининг асосий вазифаси ҳар томонлама вояга етган, маълумотли ва маданиятли кишиларни, коммунистик жамиятнинг актив қурувчиларини тарбиялаб етиштиришдан иборатдир. Сиз ёшлар, қишлоғингиздаги биринчи совет мактабининг қалдирғочларисиз. Ҳали сизнинг олдингизда яна катта ҳаёт синовлари турибди. Эҳтимол, бирингиз муаллим, бирингиз врач, яна бошқа бирингиз инженер бўларсиз. Аммо ҳаётда қандай касбни танламанг, аввало инсон бўлинг, ҳамиша эл-юртингизга, халқингизга садоқат билан хизмат қилишни унутманг...

Ҳа, улар ўн тўрт нафаргина эдилар. Жонажон мактабларини тарк этишгач, бу ёшлар ҳаёт сўқмоқларилан турли тарафга қараб кетишди. Кўплари Улуг Ватан уруши фронтларида Ватанимиз озодлиги йўлида

ҳалок бўлишди. Аммо иккитасининг тақдири худди тиниқ сув томчиларидай бир-бирига ўхшаш бўлди. Булар болалиқдан бир кўчада «ошиқ ўйнаб» катта бўлган, етти йил бир партада ўтирган Гулом билан Раҳимжон эди. Еттинчи синфни битирув кечасида икки ўртоқ устозлари Абдуманноп Раззоқовдай мураббий бўлишни, мана шу қийин ва мўътабар касба ўз умрларини бағишлашни орзу қилишганди. Шу мақсадда Тошкентдаги Ленин номли педагогика билим юртига кириб ўқишди. Қўлга эндигина диплом олиб, муаллимлик қила бошлашганда эса уруш бошланиб кетди... Бутун эл-юрт қатори улар ҳам кучли ва маккор душманга қарши тўрт йил мардона жанг қилишди.

Ниҳоят, уруш буюк Ғалаба билан тугаб, омон-омон бўлди. Аммо бу уруш мамлакатимиз халқ хўжалигига, маорифига, маданиятига етказган зарарнинг ўрни билинмайдиган бўлиб кетгунига қадар бутун совет халқига жуда кўп меҳнат қилишга, тер тўкишга тўғри келди.

Урушдан кейинги йилларда, айниқса мактабларнинг аҳволи огир эди. 1946 йилда бешта хонадан иборат бўлган 25-мактабда юздан кўпроқ ўқувчи ўқирди. 9 муаллимнинг 6 нафари чеккадан келган, олий маълумотли биронта ҳам кадр йўқ. Мактаб директори билан илмий бўлим мудирини олдида мактабнинг моддий аҳволини яхшилаш, фанлар бўйича маҳаллий кадрлар етиштириш, кўргазмали қурооллар, инвентарларни кўпайтириш вазифаси турарди.

Ишни кадрлардан бошлашга тўғри келди. Яхши ўқиган ўқувчилар танлаб олиниб, турли мутахассисликлар бўйича олий ўқув юртиларига юборилди. Мактаб бир неча йил мобайнида ҳамма фанлардан етарли ўқитувчи кадрларга эга бўлди. Мактаб учун янги, замонавий бинолар қурилди. Асосий предметлар бўйича машгулотлар бой кўргазмали қурооллар асосида, кабинет системасида олиб бориладиган бўлди. Вақти келиб,

шу мактабда таълим олган ёшлар орасидан унлаб, ажб-айиб олимлар ва врачлар, инженерлар, кўкси қўша-қўша орден ва медалларга тўла соҳибкорлар ва сабзавоткорлар етишиб чиқди. Ҳозир улар республикамиз халқ хўжалигининг турли соҳаларида муваффақият билан меҳнат қилиб, эл олқишига сазовор бўлишарди. Бу кишилар ўттиз беш йилдан бери қишлоқ мактабига бошчилик қилиб келаётган Раҳимжон Ёқубжонов билан Ғулом Имомназаровни ўзларининг табаррук устозлари санашади.

1969 йилнинг баҳорида 25-мактабда бўлиб ўтган комсомол мажлисида Раҳимжон Ёқубжонов ўқишдан бўш вақтларда ва ёз ойлари «Партия XXI съезди» совхозида ўқувчилардан иборат далачилик бригадаси тузиб ишлаш, бундан тушган маблағга эса мактаб ҳовлисида қишлоқдан Ватан урушига кетиб, қайтиб келмаганлар хотираси учун обида ўрнатишни таклиф эди. Бу таклифни ҳамма қўллаб-қувватлади. Обида қурилиши бошланганда мактаб комсомоллари қишлоқда уйма-уй юриб, урушда ҳалок бўлганларнинг рўйхатини тузишди. Шунда ёшлар урушгача мўъжазгина қишлоқ бўлган Хонободдан 120 га яқин йигит жангга кетиб, атиги ўттиз нафардан ортиғигина қайтиб келганини, буларнинг ҳам ярими бир умрга майиб-мажруҳ бўлиб қолганлигини билиб ҳайрон қолишди. Тўртта-бешта йигитни жангга кузатиб, биттаси билан ҳам қайта дийдор кўришмаган оилалар бор экан. Битта кичкина қишлоқда шундай бўлса! Бутун мамлакат миқёсида Хонобод сингари қишлоқ ва шаҳарлардан минглаб бор-ку! Комсомол-ёшлар мана шулар ҳақида ўйлашганда ҳозирги фаровон, эркин ҳаёт, нурули истиқбол оталар ва болалар тўккан дарё-дарё қонлар эвазига юзага келганлигини яна бир бор чуқур ҳис этишди.

Буюк Ғалабанинг йигирма беш йиллиги бутун мамлакатимизда нишонланган кунларда 25-мактаб

хиёбонида ҳамқишлоқлар хотирасига ўрнатилган обида тантанали суратда очилди. Мана, ўн йилдирки, унинг пойгагидан турфа гуллар аримайди. Бу гулларни шу мактабнинг ўқувчилари — марҳум жангчиларнинг неvara-эваралари қўйишади. Уларга қаҳрамонлар хотирасини ҳурматлашни меҳрибон устозлари ўргатишган.

Буюк рус ёзувчиси Антон Павлович Чехов асримиз бошида Россиянинг ҳар бир қишлоғида биттадан олий маълумотли муаллим бўлишини орзу қилганди. Бу пайтда Россиянинг олис мустамлака ўлкаси бўлган Туркистонда одамлар икки энлик ариза бита оладиган саводли кишини қидира-қидира зўр-базўр топишарди. Шундан бери кўп сувлар оқиб ўтди. Улуғ Октябрнинг зиёбахш нури туфайли бутун советлар мамлакати қатори Ўзбекистон ҳам ҳар томонлама гуллаб-яшнаган ўлкага айланди. Республикамиз шаҳар ва қишлоқларида халқ зиёлиларининг катта армияси юзага келди.

Калинин районидаги Хонобод қишлоғи тақдирида Ўзбекистонда Совет ҳокимияти даврида юз берган ўзгаришлар худди кўзгудагидай акс этган. 30-йилларнинг бошида биттагина муаллими бўлган қишлоқда ҳозир етмишдан ортиқ педагог яшаб, меҳнат қилмоқда. Раҳимжон Ёқубжонов ана шу педагогларнинг биттаси.

Раҳимжон ака муаллимлик ер юзидаги энг табаррук, энг муътабар касблардан эканлигини азалдан яхши биларди. Кексайиб, соч-соқолига қиров қўнғач, бунга яна бир бор иқрор бўляпти. Унинг қишлоқ аҳли ўртасидаги обрў-эътибори ҳар ким ҳавас қилгудай. Одамлар умрини ёшларга устозлик қилишга бағишлаган бу инсонни кафтларига олгудай бўлиб эъзозлашадди, тўй-маъракаларда ҳамиша тўрга чиқаришади. Зотан, кишига эл ҳурматини қозонишдан ортиқ бахт бўлмаса керак.

КАШТАДАГИ СИЙМОЛАР

Адашмасам, 1949 йилнинг қиши эди. Калинин районидаги М. Горький номли 20-ўрта мактабда ўқирдим. Тошкентда ажойиб виставка очилганмиш, унда Алишер Навоийнинг ипак билан тикилган портрети қўйилганмиш, деган овоза тарқалди. Муаллимимиз яқшанба куни ўттизга яқин ўқувчини Тошкентдаги ҳозирги Темирўлчилар маданият саройига олиб келди. Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг 25 йиллигига бағишлаб бу ерда ташкил этилган кўرғазманинг экспонатлари орасида ўзбек шеърятининг даҳоси Алишер Навоийнинг ипак билан тикилган портрети кўплаб томошабинларнинг диққат-эътиборини тортарди. Кишилар бу портрет олдида узоқ-узоқ туриб, каштачи маҳоратига тасанно айтишарди.

Шундан бери кўп сувлар оқиб ўтди...

1977 йил 26 июнда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети республикада халқ амалий санъатининг аҳволи ва уни янада ривожлантириш тадбирлари тўғрисида қарор қабул қилганда, бу ҳужжатдаги қуйидаги сатрлар эътиборимни тортди: «...Тошкент шаҳрида бадий каштачилик бўйича Ўзбекистон халқ расоми Фазилат Сайдалиеванинг устахонасини очиш масаласи ҳал этилсин». Шу сатрларни ўқидиму Фазилат Сайдалиева билан учрашишга қарор қилдим.

Фазилат опа Тошкент шаҳри марказидаги Пролетар кўчасидаги кўп қаватли уйлардан бирида яшаркан. Унинг ҳузурига ташриф буюриб, бундан ўттиз икки йил аввал Навоий портретини ипак билан тиккан чевар шу аёл эканлигини билдим. Опанинг уйи ўзига хос каштачилик кўрғазмасини эслатади. Қаёққа қараманг расмлар, кашталар. Улар орасида битгани ҳам, битмагани ҳам бор.

Ўзбекистонда бадий каштачилик энг қадимий санъатлардан саналади. У халқдаги ўз турмушини гў-

зал қилиш истаги натижасида юзага келган. Инсоний ҳуқуқлардан маҳрум этилган оналаримиз, бувиларимиз тўрт девор орасида ўтириб, ўз юрак туйғуларини игна ва ипак орқали ифода этишган. Натижада эрам боғларидай гўзал шохи сўзаналар, палаклар, чамандагул дўппилар яратилган.

Аммо ўзбек каштачилигида игна ва ипак орқали инсон образини яратишга интилиш совет воқелигимизга хос. Санъатимизнинг бу тури тараққиётимиз белгиси бўлган ҳодисадир.

Фазилат Сайдалиева Улуг Октябрь тенгдоши. У ёшлигидан врач бўлишни орзу қилганди. Лекин рассомликка ҳам ҳаваси баланд эди.

...Бу воқеа Тошкент Давлат медицина институтининг учинчи курсида ўқиб юрганида бўлганди. Институт домлаларидан бири эллик ёшга тўлди. Фазилат ўзи беҳад ҳурмат қиладиган устозининг рангли портретини ишлаб, юбилей кечасига совға қилди. Ҳамма нозиккина, нафисгина ўзбек қизининг катта иқтидорини кўриб ҳайрон қолди. Кўпчилик унга институтни ташлаб бадий-рассомчилик билим юртига кириб ўқишни маслаҳат берди. Қиз эса мақсади врач бўлиш эканлигини айтиб, ўқишни давом эттираверди. Лекин барибир институтни тугаллаш унга nasib этмади. Огир дардга чалинганлиги сабабли ўқишни ташлашга тўғри келди. Орадан уч йил ўтгач, Фазилат Тошкент халқ ижодий уйи қошидаги уч йиллик тасвирий санъат курсини битирди. Институтда ўқиганида анатомияни яхши кўрағлиги рассомчиликни эгаллашида жуда қўл келди. Унинг санъаткор сифатида ўз йўлини топшида эса дастлаб рассомлар В. Фадеев ва А. Ершова, кейинроқ Ўзбекистон ССР халқ рассоми Абдулҳақ Абдуллаев яқиндан ёрдам беришди. Курсни битиргач «Ўзбекистон рассомлари» артелида меҳнат фаоллигини бошлаб, гуашда нақш ва паннолар ишлади. Бу асарлари халқ талантларининг кўрғазмаларида намо-

йиш этилди. 1943—1944 йилларда Охунбобоев номли республика ёш томошабинлар театрида рассом бўлиб ишлади ҳамда бир қатор китобларга расмлар чизди.

Фазилатнинг каштачиликка ўтиши ҳам қизиқ бўлди. Ёз пайтлари Тошкентдаги ҳовлиларида анвоий гуллар чамандек очилиб ётарди. Фазилат ўтириб, гулзордаги атиргулларнинг нусхасини ипакка кўчиришни машқ қилди. Кейин сўзана, дўппи, палак тикишга ўтди.

Республикамизнинг чорак асрлик юбилейига қизгин тайёргарлик кетаётган пайтда ёш рассомга ипакда портретлар ишлаб, паннолар тикиш нияти тинчлик бермай юрганди. У республика тўйига шеърятимизнинг даҳоси Алишер Навоийнинг портретини ипакда тикиб совга қилишга аҳд қилди. Иш гоят муваффақиятли чиқди. Ўзбек рассомининг номи матбуот саҳифаларида тез-тез тилга олинадиган бўлиб қолди. Жумладан, 1951 йил 18 августда «Советская культура» газетаси у ҳақда шундай деб ёзди: «Қардош республикалар ва айниқса, рус халқи санъатини чуқур ўрганиш ўзбек чеварларига каштачиликнинг янгидан-янги йўлларини эгаллаш имконини бермоқда. Республикада айниқса, бир қатор халқ ижоди виставкалари қатнашчиси бўлган Ўзбекистон ССР халқ рассоми Ф. Сайдалиеванинг асарлари машҳурдир. Шарқ орноментини аёло даражада билиш, юқори техника, маҳорат Сайдалиевага қисқа вақтда ўзбек миллий тасвирий санъатининг йирик вакиллари сафидан ўрин олиш имконини берди».

Игна билан инсон тасвирини чизиш игнада қудуқ қазиш билан баробар. Бу чевардан нозик дид, маҳорат, қунт ва ирода талаб этади.

Мана, рассом ишлаган, кўп йиллардан бери Ўзбекистон ССР санъат музейида намойиш этилаётган Алишер Навоий портретини олайлик. Бу асарини у

бир йил ишлаган. Портретнинг чекка қисми Навоий замониغا хос гул ва нақшлар билан безатилган. Бу безаклар асарнинг композициясини бойитган, унга ўзига хос латофат, гўзаллик бахш этган.

Фазилат опа каштачиликда катта маҳорат орттиргандан кейин пролетариатнинг улуғ доҳийси Владимир Ильич Лениннинг портретлари туркумини яратишга киришди. Бу ишга у уч йилдан ортиқ вақтини сарфлади. У яратган доҳий портретлари ҳозир Боку, Киевдаги санъат музейларида, Тошкентдаги А. Навоий номли адабиёт музейида намойиш қилинмоқда. В. И. Ленин портретлари туркумини яратганлиги учун Ф. Сайдалиева республика Давлат Ҳамза мукофотиغا сазовор бўлди. Каштачи-рассом буюк рус шоири М. Ю. Лермонтов, Украина адабиётининг классиги Т. Г. Шевченко, тожик ва ўзбек совет адабиётининг классиги Садриддин Айний, ўзбек шоири ва адиблари Бобир, Ойбек, Ғафур Ғулوم, таниқли саҳна устаси Сора Эшонтураеванинг портретларини ишлади, сўзаналар тикди.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Леонид Ильич Брежневнинг етмиш йиллиги бутун совет халқининг ва дунёдаги барча тараққийпарвар, тинчликсевар халқларнинг катта байрамига айланди. Бу байрамга ҳамма қатори Фазилат опа ҳам олдиндан тайёргарлик кўрди. Леонид Ильичнинг уруш йиллари ҳарбий формада тушган расмини ипақда тикиб, юбилей арафасида совға қилиб юборди. Орадан кўп ўтмай ўзбек каштачи-рассоми номига қўйидаги миннатдорчилик мактуби келди.

«Ҳурматли Фазилат Шариповна! Ажойиб совғангиз учун Сизга катта раҳмат. Нимаики қалб қўрини қўшиб қилинса, юракдан қабул этилади. Урушнинг оғир кунлари, тинчлик кунларидаги серташвиш дамлар, қисқаси, партия қандай ўргатган бўлса шундай: одамларга, Ватанга имкон борича хизмат қилишга,

имкон борича наф келтиришга интилиб яшаган ҳаётим яна бир-бир кўз ўнгимдан ўтди.

Яна бир карра раҳмат. Сизга катта ижодий муваффақиятлар тилайман.

Л. И. Брежнев».

Бу мактуб Фазилат опанинг қалбини қувончга тўлгазиб юборди. Ўзбекистонлик оддий каштачи-рассомнинг камтарона совғаси учун улуг мамлакатнинг улуг йўлбошчиси хат йўллаб миннатдорчилик билдирса, ижода муваффақиятлар тиласа... Фазилат опа Леонид Ильичнинг мактубини ўқир экан, беихтиёр ўтмиш замонда яшаб ўтган, истеъдоди тўрт девор орасида гулдайн сўлган юзлаб, минглаб мунис ўзбек аёлларини эслади. Уларнинг мингдан биттасига ҳам ўз иқтидори билан эл-юртга танилиш, ҳаётда из қолдириш насиб этмаганди. Фақат совет замонида, социализм шароитидагина Шарқ хотин-қизлари эркаклар билан баробар меҳнат ва ижод қилиш, моддий ва маънавий бойликлар яратиш имконига эга бўлдилар. Бунинг учун барча қатори Фазилат опа ҳам Коммунистик партия ва Совет ҳукуматига чексиз миннатдорчилик билдиради.

Санъаткорнинг қирқ йиллик фаолиятига разм солганда, унинг ижод маҳсули у қадар кўп эмаслигини кўриш мумкин. Лекин санъатда, энг муҳими миқдор эмас, сифат эканлигини ҳисобга олганда, рассом оз бўлса ҳам соз ижод қилганлигига, узоқ-узоқ йиллар республикамиз музейларининг кўрки бўлиб қоладиган ажойиб портретлар, сўзаналар яратганлигига қаноат ҳосил қилиш мумкин. У ҳозир ҳам янгидан-янги асарлар яратиш устида тинмай изланмоқда.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети республикада халқ амалий санъатининг аҳволи ва уни янада ривожлантириш тадбирлари тўғрисида қарор

қабул қилганидан кейин Ғазилат опа шогирдлар тарбиялашга алоҳида аҳамият бера бошлади.

Тошкент шаҳридаги мактабларнинг ўқувчиларидан Наима Тўхтаева, Илмира Ҳожимуродова, Илмира Бобонова, Элвир Аджиумерова каби ёшлар унга шогирд тушиб, каштачилик сирларини ўрганишди. Қизлар босма палак, ироқи, илмоқ тикишни пухта эгаллаб олишди.

Ғазилат Сайдалиеванинг ҳаётини бутунлай каштачилик ва рассомчиликка бағишланган, десак муболаға қилмаган бўламиз. Опанинг ҳузурида уч-тўрт марта бўлиб, унинг турмуш тарзи, ижод жараёни билан танишиб, кашта, ипак, игна, мўйқалам ва бўёқлар унинг бутун ҳаёти эканлигига, шуларсиз у турмушни тасаввур этолмаслигига ишонч ҳосил қилдик. Санъатда киши ўзига шафқатсиз бўлиб, тинмай ижодий излагандагина ажойиб асарлар ярата олиши мумкинлигини Ғазилат опа мисолида яна бир бор тушундик.

МУНДАРИЖА

Меъмор бахти	3
Эгиз тақдирлар	11
Кенжа шогирд	17
Мингларнинг устози	26
Гулдаста	40
Ер ишқи	50
Меҳр	62
Ветеран	70
Мураббӣй	80
Каштадаги сиймолар	88

Алшазар Эгамназаров

ПОКЛОП НАСТАВНИКУ

Очерки

На узбекском языке

Издательство «Ўзбекистан» 1980 — Тошкент, З-7000129, Павон, 30.

ИБ № 1234

Редактор Р. К. Ш о м а и с у р о в а
Рассом М. Г у м а р о в
Гадший редактор О. С о и б д а з а р о в
Техн. редактор С. С о б и р о в а
Корректор З. М у м и н о п а

Терипга берилди 18. 12. 1979 й. Боспшга рухсат этилди 25. 01. 1980 й. Р - 12936.
Формати 70x108¹/₃₂. №1 босма қўрозига «Школьная» гарнитурда юқори босма
усулида боилди. Шартли бос. л. 4,2 Напр. л. 4,19. Тиражи 5000. Зан. № 221
Баҳоси 15 т.

«Ўзбекистон» нашриётш. Шартнома № 212 — 79. Тошкент, Павоний 30.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат
комитети Тошкент «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг
полиграфкомбинатида теришиб № 3 босмахонасининг 2-дехида босилди.
Тошкент, 700015, Т. Шевченко кўчаси, 52.

Э 18 Эгамназаров А.

Устозга таъзим. — Т.: Ўзбекистон, 1980.—

93 б.

Униб-ўсиб вояга етган, ҳаётда ўз ўрнини топган ҳар бир инсоннинг катта ҳаёт йўлига етаклаб олиб чиқиб, яшашга, меҳнат қилишга, илм чўққиларини эгаллашга ўргатган кишилари бўлади. Булар ҳаммамиз учун она-отамиздай бир умр азиз бўлиб қоладиган устозларимиздир.

Бизнинг замонамиздаги устоз ва шогирдлик анъанаси ўтмишдаги манфаатпарастлик иллатидан холи бўлган, пок инсоний туйғуларга асосланган, йиллар ўтган сайин ҳаётимизнинг барча соҳаларида кенг миқёс олиб бораётган ҳодисадир. Журналист А.Ишазар Эгамназаров қўлигиздаги тўпламга киритган очеркларида ҳозирги ҳаётимизнинг мана шу улуг ҳодисасини қаламга олади, устоз ва шогирдларнинг бахтли тақдири, уларнинг бир-бирига меҳр-оқибати, меҳнатсеварлик, одамийлик, ватанпарварлик каби фазилатларнинг авлодлардан-авлодларга мерос бўлиб қолаётганлиги ҳақида завқ-шавқ билан ҳикоя қилади.

Эгамназаров А. Поклон наставнику.

ББК 65. 9 (2) 30

338:6П

48 — 80

Навий номли ЎзССР
Давлат кутубхонаси,

Э 10903 — 41

М351 (04) 80

65—80—0302030800